

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Markéta Mužíková

**Příroda z pohledu minoritních skupin ve
smyslu stravování**

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Markéta Mužíková**

Vedoucí práce: **Prof. PhDr. Josef Kandert, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

MUŽÍKOVÁ, Markéta. *Příroda z pohledu minoritních skupin ve smyslu stravování*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, 2010. 50 s. Vedoucí bakalářské práce Prof. PhDr. Josef Kandert, CSc.

Anotace

Tato bakalářská práce s názvem "Příroda z pohledu minoritních skupin z hlediska stravování" si dává za cíl popsat vegetariánství z dostupné literatury, ale hlavně z hlediska samotných vegetariánů. V teoretické část jsem se pokusila vymezit tento pojem definicí, přičemž jsem narazila na problém, neboť se mezi vegetariány řadí i ti, kteří hlavní myšlenku, tedy nejíst maso, porušují. Bylo tedy důležité si vymezit na jakou část těchto strážníků se zaměřím. Také jsem se snažila popsat co vegetariány vede k jejich životnímu stylu, jaké kritiky jsou dle dostupné literatury často nuceni slýchat. A poté zda se tento typ stravování vyskytuje i mezi přírodními národy. Neopomněla jsem taktéž kulturní význam masa.

V praktické části jsem sesbírala rozhovory od 15 netypicky se stravujících, mezi nimiž se vyskytují vegetariáni, vegani, vitariáni a freegani. Popsala jsem, jak se vyrovnávají s okolím, které nesdílí jejich pohled na stravu. A také jak nahlíží na přírodu a jak se k ní chovají.

Annotation

This bachelor thesis entitled "Minority diet adherents and their views on nature" aims to give a description of vegetarianism based on the existing literature and mainly on the point of view of vegetarians themselves. In the theoretical part, I attempted to demarcate this term by a definition, which lead to a controversy, because some of the people who consider themselves vegetarians break the basic rule - not eating meat. This fact pushed me to the key decision, which of the groups and diets will the thesis concentrate on. Furthermore, I tried to describe the factors, leading vegetarians to their lifestyle, what criticism are they used to according to the existing literature. Then, I wanted to find these diets among the native tribes. I also examined the cultural aspects of meat.

In the practical part, I collected data by interviewing fifteen members of minority diet groups. Among them were vegetarians, vegans, vitarians and freegans. I describe how they cope with the people surrounding them who don't share their views. I also described what is their point of view on nature and how do they treat it.

Klíčová slova

Vegetariánství, veganství, vitariánství, freeganství, příroda

Keywords

Vegetarianism, veganism, rawism, freeganism, nature

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 21.5.2010

Markéta Mužíková

Obsah

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE.....	8
ÚVOD.....	9
1 TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1.1 VEGETARIÁNSTVÍ.....	11
1.1.1 <i>Vegetariáni v ČR.....</i>	13
1.1.2 <i>Důvody pro vegetariánství.....</i>	13
1.1.2.1 Zdravotní důvody.....	13
1.1.2.2 Etické důvody.....	15
1.1.2.3 Náboženské důvody.....	15
1.1.2.3.1 Judaismus a křesťanství.....	16
1.1.2.3.2 Islám.....	17
1.1.2.3.3 Východní náboženství.....	17
1.1.2.4 Ekologické důvody.....	18
1.1.2.5 Další důvody.....	19
1.1.2.5.1 Ekonomické.....	20
1.1.2.5.2 Fyziologie a anatomie.....	20
1.1.2.5.3 Etické vůči lidem.....	21
1.1.3 <i>Kritiky vegetariánství.....</i>	21
1.1.3.1 Bílkoviny a aminokyseliny.....	21
1.1.3.2 Nedostatek vitamínu B12.....	22
1.1.3.3 Nedostatek železa.....	22
1.1.3.4 Rostliny také žijí.....	22
1.1.3.5 Vegetariáni jsou slabí a nevykonní.....	23
1.1.3.6 Další kritiky.....	23
1.1.4 <i>Vegetariánství u přírodních národů.....</i>	24
1.1.4.1 Omezení masa.....	25
1.2 VÝZNAM MASA.....	25
2 METODOLOGICKÁ ČÁST.....	27
2.1 CÍLE VÝZKUMU.....	27
2.2 VÝBĚR SOUBORU.....	27
2.3 VOLBA VÝZKUMNÉ METODY.....	28
2.4 SBĚR DAT.....	28
2.5 ÚDAJE O RESPONDENTECH.....	29
3 ANALYTICKÁ ČÁST.....	31
3.1 MINORITNÍ STRÁVNÍCI.....	31
3.1.1 <i>Důvod.....</i>	31
3.1.2 <i>Obhajoba.....</i>	33
3.1.3 <i>Výjimky.....</i>	34
3.1.4 <i>Kritika.....</i>	35
3.1.5 <i>Jsi to, co jíš.....</i>	36
3.1.6 <i>Přátelé.....</i>	38
3.1.7 <i>Bio.....</i>	39
3.1.8 <i>Přírodní produkty.....</i>	41
3.1.9 <i>Návštěvy přírody.....</i>	42

3.1.10	<i>Globální změna klimatu</i>	44
3.1.11	<i>Ekologie</i>	45
3.1.12	<i>Život v přírodě</i>	47
3.1.13	<i>Vlastnosti přírody</i>	48
3.1.14	<i>Místo člověka v přírodě</i>	49
3.1.15	<i>Shrnutí</i>	50
3.2	KONVENČNÍ STRÁVNÍCI.....	53
3.2.1	<i>Reakce na jiný typ stravy a kritika</i>	53
3.2.2	<i>Bio</i>	54
3.2.3	<i>Přírodní produkty</i>	54
3.2.4	<i>Návštěvy přírody</i>	54
3.2.5	<i>Globální změna klimatu</i>	55
3.2.6	<i>Ekologie</i>	55
3.2.7	<i>Život v přírodě</i>	56
3.2.8	<i>Fungování přírody</i>	56
3.2.9	<i>Místo člověka v přírodě</i>	56
3.3	SHRUTÍ.....	56
	ZÁVĚR	58
	POUŽITÁ LITERATURA	59
	SEZNAM PŘÍLOH	63
	PŘÍLOHY	64

Projekt bakalářské práce

Předpokládaný název práce:

Představy o povaze přírody z pohledu minoritních skupin z hlediska stravování

Formulace a vstupní diskuse poznávacího problému:

Má práce by se měla zabývat tím, jak vnímají přírodu minoritní skupiny. V mém případě to budou minoritní skupiny z hlediska stravování. Ráda bych zkoumala právě menšiny a vybrala jsem si tyto, protože u jiných menšinových skupin, které u nás žijí, se nevyskytuje takový výrazný rozdíl v pojmání přírody od většiny. Zaměřím se především na vegetariány, vegany, frutariány, vitariány a freegany. Zároveň bych ale také chtěla menší část věnovat srovnání s většinou a také mezi skupinami samotnými.

Metoda výzkumu:

Výzkum bude probíhat metodou rozhovorů. Další metoda bude pozorování a to toho jak se k přírodě tito lidé vůbec chovají. Vybírat respondenty budu pomocí metody nabalování, protože tyto skupiny jsou u nás vážně málo početně zastoupené. Statistiky hovoří o 2% vegetariánů, kteří jsou nejpočetnější z řad netypických strážníků.

Orientační seznam literatury:

Milan Záruba: Proč nejíst maso (Nakladatelství AVATAR, Praha, 1996)

Erazim Kohák: Zelená svatozář (Sociologické nakladatelství - SLON, Praha 1998)

Róši Philip Kapleau: Chránit vše živé - Vegetariánství z hlediska buddhismu (CAD Press, Bratislava, 1991)

Bezděk, Ctibor ; Pitter, Přemysl: Vegetarism - pro a proti ; Náš poměr k přírodě s hlediska náboženského a sociálního : Ježíš a vegetarismus (Hnutí pro křesťanský komunismus v Československu, Praha, 1928)

Christian Opitz: Výživa pro člověka a Zemi (EarthSave, 2002)

Stephen Arlin, RC Dini, David Wolfe: Nature's First Law: The Raw-Food Diet (True North Productions, U.S., 1998)

Konzultant: Prof. PhDr. Josef Kandert, CSc.

Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma „Příroda z pohledu minoritních skupin ve smyslu stravování“. Pro upřesnění jedná se blíže o to, jaký vztah mají k přírodě netypičtí strávníci, tedy ti, kteří se pro to, co budou jíst rozhodli zcela svobodně, bez jakéhokoli nařízení od lékařů či podobně. Jedná se o lidi, kteří se nepodílejí na produkci masa finančně, neboť jak z teoretické části vyplývá, masný průmysl značně přispívá k devastaci životního prostředí. Jde tedy o vegetariány, vegany, vitariány a fregany, které lze souhrnně označit za vegetariány, jak se v první kapitole zmiňuji, avšak pro hlubší pochopení se každý typ stravování musí označovat jiným termínem. Vybrala jsem si tyto strávnický proto, že si osobně myslím, že mají jiný přístup k přírodě, jelikož v dotazníkovém šetření Kulhavého(2007) uvedlo 55% respondentů ekologické důvody pro vegetariánství a v dalším průzkumu Medřické (2008) je uvedlo 171 respondentů (52 %), tudíž mají tendence přírodu chránit a nejspíše ji vnímat i jinak. Nepopírám však, že i mnoho konvenčních strávníků jsou environmentalisté a snaží se mít co nejmenší dopad na přírodu, avšak již díky dopadům masného průmyslu má jejich stravování na pustošení přírody větší vliv.

Vegetariánství se příliš v literatuře neobjevuje a pokud ano, tak z aspektu důvodů a výhod či nevýhod tohoto životního stylu. Mezi hlavními výhodami se vyskytuje zlepšení životního prostředí, ale jak k tomu přistupují samotní vegetariáni, se již nedočteme. Medřická (2008) se ve své diplomové práci zabývala podobným tématem jako já, ale na vegetariány se zaměřila z širšího úhlu pohledu a svůj výzkum realizovala jako kvantitativní s použitím několika otevřených otázek, v čemž spatřuji hlavní nevýhodu - nelze totiž poznat hlubší souvislosti.

V teoretické části se zaměřím na to, jak vegetariánství definují různí autoři. Jelikož jsem práci pojala jako vhléd do subkultury, které nejsem součástí, nemohu do teoretické části přinést mnoho vlastních zkušeností. Dále se budu věnovat důvodům pro vegetariánství a kritice z pohledu vegetariánů, abych si mohla udělat představu o tom, jaké důvody tyto strávnický vedou ke specifickému stylu stravování, s jakými kritikami se setkávají a posléze to porovnat s tím, co jsem se dozvěděla od samotných vegetariánů. Zajímá mne, zda se setkávají i s jinými druhy kritik, nebo mají jiné důvody než je uváděno v literatuře. Posléze se budu věnovat tomu, jestli se objevuje vegetariánství i u přírodních kmenů, tedy u těch, kteří jsou v těsném kontaktu s přírodou.

Bakalářská práce

V analytické části se budu zabývat výpověďmi samotných vegetariánů, kterých se mi podařilo získat celkem 15. Zaměřím se na jejich důvody pro vegetariánství a také na to s čím se musí vyrovnávat, když jsou v kontaktu s většinovou společností, tedy jak obhajují svůj postoj ke stravě, s jakou kritikou se nejčastěji setkávají, jak na ni reagují a jestli si své přátele vybírají důsledně podle toho, zda s nimi sdílejí filozofii stravování a nebo jim nevádí přátelit se s lidmi, kteří jí maso. Nakonec, jak napovídá název práce, se zaměřím na vztah těchto lidí k přírodě, zda se snaží mít co nejnižší ekologický dopad, jak vnímají globální změny, jaké přisuzují přírodě vlastnosti a jak vnímají místo člověka v přírodě. Pohledem na přírodu se zabývám i u konvenčních strážníků, abych je mohla porovnat s vegetariány.

1 Teoretická část

V teoretické části se zaměřuji na definice vegetariánství. Nastiňuji historii vegetariánství v České republice a počet těchto strávníků. Také se zaměřuji na důvody, které byly popsány v dostupné literatuře a časté kritiky. Poté se zabývám tím, zda se vyskytuje tento druh stravování u přírodních národů a také jaká jsou u nich omezení co se týče masité stravy. Tuto část zakončuji popisem významu masa.

1.1 Vegetariánství

Intemová a Beardová (2004: 23) definují vegetariány jako ty, kteří „nejí maso ani jiné masné produkty jakéhokoliv druhu“. Podle Petera Singera (1990: 179-180) je vegetariánství formou bojkotu. Píše, že jediná cesta jak působit méně utrpení zvířat, produkovat více potravin a také snížit zátěž životního prostředí, je stát se vegetariánem, což je pouze první krok. Další nezbytnou součástí jak výše zmiňovaného docílit jsou dle něj politické a protestní akce. „Vegetariánský typ výživy se charakterizuje jako bezmasý typ a původně zahrnoval stravu rostlinnou i živočišnou, ale bez masa¹“ (Zachar 2008: 43). Zachar vegetariány rozděluje pouze na 2 typy.

Prvním je **laktoovovegetariánský typ**, což jsou ti, kteří jí rostlinnou stravu a ještě k tomu i vajíčka a mléčné výrobky.

Další typ je **laktovegetariánský**, tento člověk už vypustil ze své stravy vejce a stravuje se pouze rostlinně a mléčně.

Existují ale ještě další druhy vegetariánů, které již Zachar nezmiňuje, avšak o nich píše Intemová a Beardová (2004: 23-25), tedy ovovegetariáni, vegani, vitariáni, frutariáni, makrobiotici a pisco-pollo-vegetariáni, kteří jsou definováni dále s některými doplňujícími informacemi od jiných autorů.

Ovovegetariánem je ten, který nejí mléčné výrobky, ale vajíčka ano.

Vegan nekonzumuje maso, jakékoli výrobky z něj, mléčné výrobky, ani to, co obsahuje vejce. Odmítají také med a cokoli při výrobě čehož bylo zraněno zvíře (tedy nenosí žádné oblečení či doplňky z kůže, nekupují kosmetiku a drogerii testovanou na zvířatech a podobně).

Vitariáni jsou ti, kteří jí potraviny tepelně nezpracované, protože věří, že se tepelnou úpravou spousta živin ničí a může dojít ke změně v povaze proteinů, vlákniny

¹ Vegetariánsky typ výživy sa charakterizuje ako bezmäsitý typ a pôvodne zahrňoval stravu rastlinnú i živočišnu, no bez masa.

a tuků. Pokud chceme udělat něco pro naši Zemi, musíme nejdříve začít u naší stravy, protože to je mnohem snazší než se snažit změnit legislativu (Kenton, L.; Kenton, S. 2007: 22). Je to nejdokonalejší a nejpřirozenější strava, která se praktikuje v případech nemocí až do vyléčení. V případě doživotního syrového stravování je potřeba mít i jiný motiv než jen zdravotní, například touhu po harmonii se zákony Země (Opitz 2002: 119).

Frutarián konzumuje pouze tu rostlinnou stravu, kdy nebyla zraněna rostlina, tedy nekonzumují zvláště kořenovou zeleninu. Strava může být i tepelně upravena. Někteří dokonce konzumují pouze ty plody, které spadly na zem.

Makrobiotická strava je založena na principu energie jídla jin a jan. Důraz je kladen na domácí potraviny, které nejsou hnojeny. Velká část makrobiotiků vypustila ze svého jídelníčku maso, ovšem někteří konzumují i různé druhy ryb, tudíž je diskutabilní, zda by se tento druh stravy měl zahrnovat do vegetariánství.

Mezi druhy vegetariánství se občas řadí i **pisco-pollo-vegetariáni**, kteří vyloučili ze svého jídelníčku červené maso. Toto je ovšem pouze částečné vegetariánství a někdy bývá jako mezidobí při přechodu na plnou vegetariánskou stravu. Wicks (1999: 284) je mezi vegetariány zařazuje: „...a ostatní, kteří jí ryby, ale odmítají maso ostatních zvířat“². Tato definice dle mého vůbec nekoresponduje s definicí, kterou jsem uvedla na začátku kapitoly. Ryba je zvíře a získáváme z ní maso a jelikož vegetariáni nejí maso, nemůže jít v tomto případě o vegetariánství.

Freegan se stravuje pouze z odpadků, které si najde v popelnici (Jánská 2009). Toto slovo vzniklo spojením slov „free“ a „vegan“, takže by pro jejich stravování mělo platit to samé, co pro vegany, avšak někteří jí i mléčné produkty nebo dokonce maso, pokud za ně nezaplatí (tyto potraviny jsou „free“, tedy zdarma), protože nechtějí hromadit odpad. Hlavní náplní freeganství je co nejmenší účast na dnešním ekonomickém systému, protože koupí jakéhokoliv produktu se člověk podílí na utrpení zvířat, lidí a ničení životního prostředí (Stockar 2009).

Tedy pojem „vegetarián“ zjednodušeně znamená, že dotyčný nejí maso z jakéhokoli důvodu, což mají všechny typy společné, takže lze všechny, kdo nejí maso, nazvat jako vegetariáni. Nicméně pokud se vyřadí z jídelníčku další produkty, označují se již tito lidé jinak.

² „...and others who will eat fish but refuse the flesh of other animals“.

Podle Dvořákové-Janů(1999: 77-78) se svým chutím učíme primárně od rodiny a také podle toho, v jaké společnosti žijeme. Pokud máme ochutnat to, co jsme ještě nikdy nejedli, máme vždy za vzor někoho, kdo po takovém jídle přežil. Pokud bych toto tvrzení měla vztáhnout na vegetariány, pak vždy znají někoho, alespoň z doslechu, kdo na tomto typu stravy žije a doposud nezemřel. Jestliže někdo zná nemocného vegetariána, vede to k jeho skepticismu ohledně této stravy.

1.1.1 Vegetariáni v ČR

Podle výzkumu agentury Stem/Mark realizovaného v roce 2003 se v České Republice stravují vegetariánsky 2% obyvatel. Počet se od roku 2000 zdvojnásobil. Lze tedy předpokládat, že se počet za sedm let zvýšil. Mezi vegetariány se více vyskytují ženy, mladí lidé od 15 do 29 let a vysokoškoláci, mezi kterými bylo v roce 2003 6% vegetariánů. (Čechová 2003)

První české sdružení vegetariánů založil Emanuel svobodný pán Salomon z Friedbergů v roce 1894. Solomon z Friedbergů deset let před tím sepsal knihu „O vegetarismu“, kde se zabýval odůvodněním vegetariánství z mnoha aspektů. V roce 1898 zde vznikla první jídelna speciálně pro vegetariány. Avšak historie vegetariánství na našem území sahá nejspíše ještě dále, protože pravděpodobně první dílo, které pojednávalo o využití vegetariánství v léčbě, byl vydáno v roce 1865. První sdružení, které vzniklo za 1. republiky v roce 1929, neslo název „Československý vegetářský klub“. Ve stejném roce se zde konal kongres Mezinárodní unie vegetariánů. (Šťastný 2004)

Od roku 2005 vydává Česká vegetariánská společnost časopis s názvem Vegetarián a vegan.

1.1.2 Důvody pro vegetariánství

Mezi důvody pro vegetariánskou stravu se vyskytují etické, zdravotní, duchovní a ekologické pohnutky (Kulhavý 2007).

1.1.2.1 Zdravotní důvody

Milan Záruba (1996: 72) tvrdí, že vegetariánské stravování má za následek vyšší průměrný věk. Dokládá to na příkladu Eskymáků nebo Laponců, kteří se živí téměř výhradně masitou stravou a jejich průměrný věk je 30 až 40 let. Zatímco Bulhaři

z horských oblastí či Todové z východní Indie, kteří se stravují nízkobílkovinně, se dožívají věku 90-100 let.

Dále píše o tom, že v mase je nejvíce odpadových látek, bakterií, hormonů a podobných toxických látek. Zabití zvířete zastavuje očištné funkce jeho těla, a tak zůstávají odpadní látky nahromaděné v mase. Například kyselina močová, která se poté v mase nachází, může způsobovat dnu, epilepsii a kornatění cév. (Záruba 1996: 11-12)

Serene Colasová (2004: 60) udává, že veganská strava by mohla předcházet tzv. „nemoci z blahobytu“³, tímto stravováním lze zmírnit některé nemoci, jako jsou například astma, vyrážky, cukrovka, trombóza, hemeroidy a podobně.

Americká dietetická asociace, zkráceně ADA, vydala k těmto zdravotním otázkám ohledně vegetariánství stanovisko: „Vhodně plánovaná vegetariánská strava se ukázala být zdravá, nutričně adekvátní, a prospěšná v prevenci a léčbě některých chorob. Vegetariánské diety jsou vhodné pro všechny fáze životního cyklu.“⁴(ADA 2003: 764)

V roce 2005 přišla Americká společnost pro výzkum rakoviny s objevem, že požívání červeného masa způsobuje rakovinu tlustého střeva. U lidí, kteří toto maso konzumovali ve větší míře, se objevilo vyšší riziko rakoviny konečníku o 20% a rakoviny tlustého střeva o 50%, při čemž velkým množstvím se zde rozumělo již 85 gramů pro muže.(Nová 2005) I Kaplan (2004: 104) poukazuje na to, že dříve, když lidé jedli méně masa, rakovina se nevyskytovala v tak hojném počtu jako dnes.

Pro vitariány, jak jsem již uvedla, je zdraví asi tím nejhlavnějším důvodem. Tepelná úprava potravin totiž spoustu živin ničí a může dojít ke změně v povaze proteinů, vlákniny a tuků, což má na tělo nejškodlivější vliv (Kenton, L.; Kenton, S. 2004: 39). Například popáleniny se lze zbavit při podávání vitamínu B, kterého má samozřejmě nejvíce syrová zelenina jako je špenát. Vitamín A zase pomůže při vadnutí pleti. Uvádí se i případ dívky, která trpěla kurdějemi a do čtyř dnů jí zmizely díky podávání šťávy z čerstvé zeleniny (Kaplan 2004:105).

Také mateřské mléko žen vegetariánek a veganek je infikováno až 35krát méně než u žen se smíšenou potravou (Hartinger 2006: 11).

³ Tímto má na mysli degenerační choroby, které se nejvíce vyskytují v zemích, kde je blahobyť, protože velká část stravy zahrnuje maso.

⁴ Appropriately planned vegetarian diets have been shown to be healthful, nutritionally adequate, and beneficial in the prevention and treatment of certain diseases. Vegetarian diets are appropriate for all stages of the life cycle.

1.1.2.2 Etické důvody

Hlavním důvodem pro vegetariánství je etika, uvedlo ji 88% respondentů z výzkumu Kulhavého (2007) a 91%, tedy 295 respondentů Medřické (2008).

Singer (2001: 110-117) uvádí, že díky metodám jak zvýšit zisk velkofarem, zvířata mají velmi bídný život. Jako příklad uvedu chov kuřat ve velkochovech, kde je 50 000 i více brojlerů uzavřeno do dlouhé budovy, která nemá okna, kde přebývají na podestýlce a krmivo je sypáno ze stropu. První týden nebo 14 dní je po celý den puštěno intenzivní světlo, aby kuřata lépe jedla a nabývala tak na hmotnosti, toho se dociluje i podáváním růstových hormonů. Další týdny je světlo střídavě vypínáno, aby po odpočinku opět zvířata lépe jedla. Během jejich života se díky osvětlení objevuje u kuřat agresivita, takže se zvířata mezi sebou zabíjejí. Aby se toto nestávalo, jsou jim upáleny zobáky. Délka života kuřete chovaného pro naši potravu je zkrácena ze sedmi let na sedm týdnů, některá ovšem zemřou před porážkou kvůli náhlému zvýšení hmotnosti, kdy jim zkolabuje srdce. Na konci svého života má každé prostor 450 cm². Jejich smrt se odehrává na pásu, kde jsou připevněny za nohy, a postupně se dostanou k nožům, které jim podřežou hrdla. Všeobecně se dá říci, že všechna zvířata ve velkovýrobnách jsou chována v malých prostorech, jsou jim podávány růstové hormony a antibiotika, mají krutý život plný stresu a ještě krutější smrt, a proto by se podle Singera lidé, kteří si toto uvědomují a chtějí s tím něco udělat, měli stát vegetariány. Obdobné příklady z velkofarem popisují i Záruba (1996) a Kaplan (1995). Ten také uvádí, že není pochyb, že zvířata pocítují bolest, jak fyzickou, tak duševní jako jsou například obavy, bolest při rozluce (například krávy s teletem, kdy je tele ihned odebráno matce a vykrmováno uměle), stres a podobně. (Kaplan 1995: 7).

Co se týče kožešinových zvířat, jejich chov je podobný jako u těch hospodářských, s rozdílem, že se jim nepodávají umělé hormony ani antibiotika, neboť zde nejde o maso, nýbrž o jejich srst. Pitter (1928: 37) například uvádí, že březí ovce v Rusku jsou přivazovány ke kůlu a mláďata jsou z nich vymlacována holí, protože pak mají nejjemnější kožešinu.

1.1.2.3 Náboženské důvody

Pro vegetariánství se také někteří rozhodli na základě svého náboženského přesvědčení. Zde se budu zabývat tím, jak se v různých náboženstvích objevuje

vegetariánství, tedy proč je z hlediska jejich náboženství správné stát se vegetariánem. Z tohoto důvodu se nezajímám o důvody pro jedení masa a jiné.

1.1.2.3.1 *Judaismus a křesťanství*

Jelikož judaismus a křesťanství mají posvátné spisy společné, tedy takzvanou hebrejskou bibli, v židovství označovanou jako Tanach, v křesťanství Starý zákon, rozhodla jsem se pojmout tyto dva náboženské směry společně.

Pro Pittera (1928: 53) samotného je požívání masa tím nejtěžším proviněním a hříchem, je to totiž vražda, porušení příkázání „Nezabíjej“ (Ex 20: 13), a to i když se na ní člověk nepodílí sám, ale nechává pro své potřeby vraždit jiné. Stejně vidí toto příkázání i Záruba(1996: 34).

Například v Genesis jsou jasné pokyny pro to, jak se stravovat: „Bůh také řekl: ‚Hle, dal jsem vám všechny byliny vydávající semeno na celém povrchu země i každý strom, na němž je ovoce vydávající semeno. To vám bude za pokrm.‘“ (Gen 1, 29). Dalším je Izajáš: „blaze vám, kdo sejete při každém potoku, kdo býka i osla vypouštíte na pastvu!“ (Iz 32: 20)

Birch (2007: 85) i Kohák (1998: 50) dokazují na pasáži z Izaiáše, že v době kdy bude obnoven ráj, bude vegetariánská strava ta jediná. „Vlk bude bydlet s beránkem, leopard ulehne vedle kůzlete; tele se bude pást spolu s lvíčetem a malé dítě je povede. Kráva a medvědice budou na pastvě, jejich mláďata si lehnou společně a lev bude žrát slámu jako dobytče. Nemluvně si bude hrát nad dírou zmije, batole sáhne do hadího doupěte. Už žádná zloba, už žádná záhuba nikde na celé mé svaté hoře – země bude plná poznání Hospodina, tak jako vody naplňují moře!“ (Iz 11: 6-9).

Dle Vischera (2007: 13) se nikde v Bibli nepíše o tom, že by zvířata měla být brána jen jako pouhé předměty, které tu jsou pro lidi, naopak se v ní uvádí, že lidé a zvířata spolu žijí v těsném společenství, nejsou mu podřazena, jsou na stejné úrovni.

Pitter (1928: 51-52) píše, že se setkával s názory, že Bible o nejedení masa nepojednává. O těchto lidech se vyjadřuje, že si v Bibli najdou jen to, co je ospravedlňuje k tomu jíst maso, protože Ježíš jedl s učedníky beránka a ryby, ale už se dle něj nezařizují v případě obydlí, protože „lišky doupata mají a ptáci hnízda svá, ale Syn člověka neměl, kam by hlavu složil“ (Matouš 8: 20). O tom, že Ježíš jedl beránka a ryby se vyjadřuje tak, že význam je vlastně alegorický. Beránek je symbolem tichosti a ryba znakem duše. Neměli bychom tedy zapomínat, že vše, co je v Bibli napsané, nemá význam jakým se zdá být, ale musíme za vším hledat hlubší smysl, neboť je dílem

zasvěcenců. Podle Opitze (2002: 35) ovšem problém s beránkem tkví ve špatném překladu slova TO-PAS-CHA. Toto slovo neznamena „velikonoční beránek“ nýbrž „velikonoční pokrm“. O beránku se původní aramejská Bible vůbec nezmiňuje. Kaplan (2004: 115-116) ještě připomíná, že velikonoční beránek byl Ježíši zakázán židovskými zákony, neboť byl odpadlík - kacíf. Opitz (2002: 35) také poukazuje na to, že večere se konala v domě esejců, kteří byli přísnými vegetariány, tudíž byla nejspíš i ona večere bezmasá, s čímž se ztotožňuje i Kaplan (2004: 116).

Záruba (1996: 35) také poukazuje na to, že z prvotních křesťanských skupin převzali vegetariánství některé mnišské řády, například benediktini a kartuziáni. V současné době se například protestantská Církev adventistů sedmého dne stravuje převážně vegetariánsky, členům to ovšem je pouze doporučováno. U nás tato církev vede vegetariánské prodejny Country life⁵.

V Ráji také žili Adam s Evou po boku zvířat, která jedli až po osudovém utrnutí jablka ze zakázaného stromu (Farb, Armelagos 1983: 133).

1.1.2.3.2 Islám

Dále je Hartigerem (2004: 83) uvedeno, že vegetariánství se objevuje také v Islámu. „Není zvířete pozemského ani ptáka na křídlech létajícího, aby netvořili společenství podobné vašim. A nezanedbali jsme v Písmu ničeho; a nakonec u Pána svého budete shromážděni.“ (Sura 6/38 in Hartiger 2004: 83) Vysvětluje, že i prorok Mohamed se živil pouze rostlinnou stravou a kázal, že zbytečné zabití zvířete je hřích. Opitz (2002: 39) uvádí, že také kázal, že by se lidské tělo nemělo stát hřbitovem zvířat, avšak málo stoupenců dodržovalo jeho pokyny.

Muslimové mají zakázáno jíst vepřové maso, protože se rychleji kazí v teplém podnebí a prasata jsou špinavá. Avšak toto je kritizováno, protože Svatá Země má stejné podnebí jako ostatní země, kde se vepřové konzumuje a prasata se válejí v blátě jen proto, že v podmínkách, v jakých jsou držena, nemají na výběr. Za normálních okolností jsou to čistotná zvířata (Farb, Armelagos 1980: 134-135).

1.1.2.3.3 Východní náboženství

Hartinger (2004: 79-80) a Záruba (1996: 35-38) se také zabývali hinduismem, buddhismem a džinismem. Tato tři východní náboženství mají v sobě již zakotven požadavek Ahinsy, tedy nezabíjet a neublížovat všem živým tvorům, protože Bůh

⁵ Více na www.countrylife.cz

prostupuje všemi živými bytostmi. Hinduismus má již zásady o nejedení masa zakotveny ve védách a upanišadách, také buddhismus a džinismus mají tyto zásady ve svých sútrách.

Hartiger (2004: 78) se také zmiňuje o mazdaismu, jehož zakladatelem byl Zarathustra, který hlásal, že požívání masa zabraňuje duševnímu pokroku člověka a činí tělo nemocným. Zároveň působí neblaze na mozek, protože pokud člověk sní zvíře, tak vědomí toho tvora se probouzí v lidských střevech. Ten, který jí maso, nemůže dosáhnout zralosti, je zabrzděn jeho vývoj. Naopak rostlina se jako potrava může dále vyvíjet. Také uvádí, že plody pole jsou prozářeny sluncem, ve kterém žijí vyšší duchovní bytosti, a tak se může člověku dostat spasení.

1.1.2.4 Ekologické důvody

Kaplan(1996: 9) zdůrazňuje, že kvůli výkrmu dobytka jsou ničeny deštné pralesy, kde se pro dobytek pěstuje sója. A toto ničení má za následek například skleníkový efekt a sucha. Opitz (2002: 29) uvádí, že v Brazílii bylo z deštného pralesa vykáceno již 100 000 km². Také na hnojení těchto ploch je spotřebováno velké množství pesticidů, které by stačilo k zabití obyvatelstva celé Země.

Kaplan (2004: 9) také poukazuje na to, že velké množství zvířat, chovaných kvůli lidem, produkuje také velké množství výkalů, které ničí půdu, vodu, rostliny i volně žijící zvířata, protože obsahuje nitráty, těžké kovy a výpary čpavku. Hartinger (2006: 10) zmiňuje, že v USA a v Evropě jateční zvířata vyprodukují dohromady 110 000 kilogramů trusu za vteřinu. Záruba (1996: 20) k tomuto ještě podotýká, že zvířecí odpad je několikasetkrát zhuštěnější než komunální odpad. Dále poukazuje na to, že odpad z jatek, tedy různé nezpracované zbytky, se v rámci ušetření vypouští do vod, a to má také katastrofální dopad na životní prostředí. Dává ještě příklad, že v Americe se na kilogram masa spotřebují čtyři litry benzínu, v důsledku převozu zvířat na jatka a poté dodání masa „až na stůl“.

Záruba (1996: 19) také uvádí, že při masité stravě je větší spotřeba vody. Ta slouží k napájení zvířat a podobnému, použije se takto až 9500 litrů denně. Naopak při rostlinné stravě je potřeba k zavlažování polí a mytí před přípravou jídla 1200 litrů. Opitz (2002: 32) ještě upřesňuje toto srovnání. Na 1 kilogram pšenice pro přímou spotřebu člověkem je potřeba přibližně 60 litrů vody a na 1 kilogram masa je potřeba 2000 až 15 000 litrů vody. Voda se často odčerpává z podzemních vodních zdrojů, na kterých jsou závislé suché oblasti Austrálie a jiných zemí. Na půl kilogramu vepřového

masa je potřeba 6 kilogramů zrní a 7,5 litrů vody, což se energeticky rovná 3,5 litrům benzínu a 70 kilogramům ornice (Singer 1990: 184-185).

S ekologií také jistě souvisí skutečnost, že na produkci 1 kilogramu masa je potřeba 7 až 16 kilogramů obilovin nebo luštěnin. Je k tomu ale také vynaloženo velké množství vody, jak již bylo uvedeno, energie a pracovní síly. Pokud by se toto všechno investovalo pouze do rostlin, bylo by vyprodukováno přibližně patnáctkrát více jídla (Opitz 2002: 29). Kaplan (2004: 8) tvrdí, že pokud by se jedly přímo rostliny určené pro zvířata, uživilo by se desetkrát více lidí, což Záruba (1996: 17) doplňuje o to, že ze dvou hektarů pole nebo louky se uživí jeden člověk, který jí maso a ze stejné plochy by se najedlo 14 vegetariánů a až 50 veganů. Dále dodává, že rostliny, které jateční zvíře sní, obsahují mnohem více bílkovin, než poté obsahuje jeho maso. Tedy jak zmiňuje Kaplan (2004: 8-9), dal by se tak vyřešit problém hladu v zemích třetího světa, kde je navíc spousta půdy využívána nikoliv pro obyvatele, ale pro výkrm zvířat západního světa. Jako příklad uvádí Brazílii, kde se pro potřebu Evropy pěstuje sójová drť na 10 miliónech hektarů půdy.

Okolo 90% rostlinných a živočišných druhů (mnoho z nich ještě nebylo popsáno) žije v tropickém podnebním pásu, kde se nejvíce kácení deštné pralesy kvůli jatečním zvířatům. Pokud bude kácení postupovat, tyto druhy vyhynou. Kácení lesů také způsobuje erozi půdy a snižují se vodní srážky. Lesy také zadržují kysličník uhličitý, takže pokud již nebudou tuto funkci moci splňovat, dojde k nárůstu skleníkového efektu (Singer 1990: 186). Wicks (1999: 293) uvádí příklad na restauracích McDonald's, kde se prezentují hamburgery jako zábavná součást dnešního životního stylu, avšak tato zábava stojí 9 metrů čtverečních deštného pralesu.

Opitz (2002: 29) ještě uvádí další příklad, kdy je v hlavní oblasti pěstování manioku, tedy v Thajsku, polovina dětí podvyživená a z tohoto důvodu jich tam ročně zemře 60 tisíc. Také kvůli pěstování manioku, což je plodina využívající se například pro výkrm prasat, dnes pokrývá Thajsko les pouze z 14%, přičemž v roce 1979 to bylo 72 % plochy Thajska.

Také spousta netypických strážníků se snaží své nemoci léčit přírodními léčivými a homeopatiky, než aby používali chemické látky (Hartinger 2006: 14).

1.1.2.5 Další důvody

Kromě těchto čtyř hlavních důvodů ještě existují další.

1.1.2.5.1 Ekonomické

Že vegetariánství je ekonomičtější než masitá strava, dokazuje Záruba (1996: 16-17) na tom, že pro výrobu jedné tuny hovězího masa je potřeba 20 tun kvalitního krmiva, které by člověku stačilo desetkrát déle než samotné maso díky krmivu vyprodukované. Jak jsem již zmiňovala dříve, jateční zbytky jsou vyhazovány do vod a ničí přírodu, čemuž by se podle Záruby dalo zabránit likvidací, která by ale stála tolik peněz, že by se na výrobu masa spotřebovalo mnohem více finančních zdrojů. Flemingová (2004: 122) také dodává, že vegetariánská strava je levnější, takže jedení masa ovlivňuje nejen světovou ekonomiku, ale i naše vlastní peníze. V čem je levnější, o tom se již autorka nezmiňuje. Více možno nalézt v bakalářské práci Michaely Čermákové(2008).

Freeganství je přímo založeno na bojkotu dnešního ekonomického systému, na kterém se jeho přívrženci nechtějí podílet tím, že by velkým korporacím zvyšovali zisky (Stockar 2009).

1.1.2.5.2 Fyziologie a anatomie

Někteří lidé se také domnívají, že člověk je určitým druhem býložravce, a tak jim nepříjde přirozené jíst maso. Opitz (2002: 68) upozorňuje na to, že již psychické uzpůsobení člověka z nás dělá býložravce, a že se člověk stal všežravcem pouze díky tomu, jak se celou dobu stravoval. Dle Hartingera (2006: 19) člověk začal jíst maso, protože k tomu byl přinucen podmínkami v době ledové. Což sice svědčí o naší přizpůsobivosti, ale má to neblahý dopad na naše zdraví, jako jsou například artritida v brzkém věku, větší kazivost zubů nebo parodontóza.

To, že máme blíže k býložravcům, se dokazuje na pár příkladech, kde jsou znaky u těla člověka a plodožravce stejné a u všežravců a masožravců odlišné od lidí. Nejdůležitějším ukazatelem jsou zuby. Člověk má krátké stoličky a řezáky, ale všežravec nemá žádné stoličky ani řezáky, pouze dlouhé trháky. Další je čelist, která je u lidí pohyblivá do stran, kdežto všežravci s čelistí pohybují jen vertikálně. Také střeva jsou odlišná. Zatímco my je máme 12krát delší než trup s mnoha klky a velkým povrchem, všežravec je má pouze 3krát delší než trup, klky nemají žádné a mají malý povrch⁶ (Opitz 2002: 68-69).

⁶ Více příloha č.1

Záruba (1996: 28-30) ještě dodává, že všežravci mají krátká střeva, aby se v nich maso nerozkládalo příliš dlouho a nepůsobilo škodlivě, což se u lidí děje a má za následek vznik rakoviny střeva, jak jsem již psala v zdravotních důvodech pro vegetariánství. Také uvádí, že i mezi lékaři se najdou tací, kteří tvrdí, že člověk je zvláštním druhem býložravce. Ovšem nikdo z nich se nezmiňuje, který z těchto znaků je daný vývojem a který je skutečná odlišnost.

1.1.2.5.3 Etické vůči lidem

Konzumace masa negativně nepostihuje pouze zvířata, ale také lidi. Jak jsem již uvedla, spousta lidí trpících hladem by mohla být uživena z plodin, které jsou pěstovány pro zvířata putující po porážce na náš stůl. Kvůli velkochovům též trpí drobní rolníci. Například v Brazílii je polovina úrodné země obhospodařována menšími podniky pouze z 0,8%. (Opitz 2002: 29)

Česká skupina, která vystupuje proti útlaku dělníků v oděvním průmyslu⁷ se také otevřeně hlásí k veganství.

1.1.3 Kritiky vegetariánství

Dle Koháka(1998: 50) lidem vadí vegetariánská strava převážně z toho důvodu, že je odlišná. Příčinu negativního postoje k odlišnosti vidí v tom, že si jsou lidé méně jisti sami sebou. Také přiznává, že lidem vadí nadřazenost, s jakou se vegetariáni prezentují.

1.1.3.1 Bílkoviny a aminokyseliny

Patrně nejčastější námitkou proti vegetariánům je, že nebudou mít dostatek bílkovin. Opitz (2002: 70-71) tvrdí, že největší spotřebu bílkovin má člověk jako kojeneček, kdy se mu dostávají z mateřského mléka, které je složeno pouze z 2% bílkovin. Tudíž by toto množství mělo stačit i dospělému člověku, kterému se vždy dostane, ať už složí svou potravu z čokoliv. V dnešní době lidé v civilizovaných státech trpí spíše nemocemi vyvolanými přebytkem bílkovin. Což Záruba (1996: 50-51) konkretizuje na nemoci jako jsou dna, kornatění tepen a dokonce rakovina prsu a prostaty, které jsou způsobeny převážně živočišnými bílkoviny, protože se jimi živí takzvané onkoviry, které zapříčiňují rakovinu.

⁷ Více sweatshopinfo.wordpress.com

Také se všeobecně tvrdí, že z rostlinné stravy nelze získat dostatečný počet aminokyselin, což Opitz (2002: 71-72) dokazuje na výzkumu krys, kterým byla podávána rostlinná strava a žily dvakrát déle. Navíc využitelnost aminokyselin klesá s vařením, tudíž by konvenční strávníci museli jíst maso syrové. „Kompletní aminokyselinové spektrum lze vytvořit vhodnou kombinací potravin rostlinného původu“ (Fraňková, Dvořáková-Janů 2003: 11). Esenciální aminokyseliny, tedy ty nezbytné pro člověka, se nacházejí například v sóje, bramborech a listové zelenině (Záruba 1996: 50). Je tedy nutné sestavovat jídelníček pečlivě, aby nedošlo k nedostatkům různých látek. Díky případům, kdy se vegetarián špatně stravuje, je toto stravování odsuzováno.

1.1.3.2 Nedostatek vitamínu B12

Dalším argumentem proti vegetariánské stravě je nedostatek vitamínu B12, a to zejména u veganů. Tento vitamín lze totiž získat i z mléka, hlavním zdrojem by mělo být maso. Toto je ovšem již zastaralý názor. Nejenže je tento vitamín obsažen například v kysaném zelí nebo kvasnicích či mořských řasách, ale zjistilo se, že lidské střevo obsahuje mikroorganismy, které B12 vyrábějí samy a naopak jedení masa či jiných živočišných výrobků může střevní mikroflóru zničit, a tím se připravit o důležitý zdroj vitamínu B12 (Opitz 2002: 73; Záruba 1996: 55; Singer 1990: 199). Záruba také mluví o bílých fazolích jako o největším rostlinném zdroji tohoto vitamínu.

1.1.3.3 Nedostatek železa

Zde Opitz (2002: 73-74) opět uvádí, že vegetarián se nedostatku železa nemusí bát. Argument lidí, kteří jí maso, je tedy mylný. Ale pokud se takový vegetarián, což platí i pro konvenčního strávnicka, bude stravovat výhradně mléčnými produkty nebo vejci, je u něho ohroženo množství železa, které se člověku dostane, protože tyto potraviny obsahují malé množství vitamínu C, který má na vstřebání velký vliv. Také poukazuje na to, že maso není nijak výjimečnou zásobárnou železa, neboť prvek obsahuje stejně, ne-li méně než rostlinná strava.

1.1.3.4 Rostliny také žijí

Další kritikou vegetariánství je, že rostliny, které jí vegetariáni, také cítí bolest, a tudíž se tito lidé na bolesti také podílí. Kaplan (2004: 16) tvrdí, že není nikterak prokázáno, že rostliny bolest vnímají. Jsou nevědomé a bolest nikterak neprojevují.

Pokud by se toto prokázalo, pořád by bylo menší zlo jíst rostliny, pokud by cítily menší bolest, k čemuž se přidává i Kohák (1998: 51) a Záruba (1996: 57), protože rostliny jíme až když už jsou zralé a za chvíli by uvadly, kdežto zvířata by bez našeho přičinění žila ještě mnoho let. Když by ovšem rostliny cítily stejnou bolest jako zvířata, pořád by se rostlinnou stravou ublížilo méně, protože by zvířata nemusela být zbytečně překrmována rostlinami. Což uvádí i Opitz (2002: 28), který dále tvrdí, že jsme již od přírody předurčení k požívání rostlin, takže tato strava není nijakým překročením řádu a plody jsou darem přírody. To, co je základem frutariánství, aneb že jabloni nepůsobíme žádnou bolest, ba ani kořenové zelenině není působena příkoř, neboť jak bylo zmíněno, už dosáhla nejvyššího stavu vývoje, tedy dozrála a už jen umírá. Kruté jsou dle něj pouze způsoby, jak velkopěstitelé rostliny pěstují. Jsou kruté vůči půdě, která je hojně hnojena chemikáliemi, a proto vyzývá, abychom kupovali produkty z ekologického zemědělství nebo si nejlépe pěstovali zeleninu doma.

1.1.3.5 Vegetariáni jsou slabí a nevykonní

Pokud se blíže podíváme na některé vrcholné sportovce, lze mezi nimi nalézt hned několik vegetariánů a nedá se o nich říci, že jsou slabí lidé, kteří by měli každým okamžikem zemřít. Například v roce 1980 se stal mistrem světa v kulturistice vegetarián Andreas Cahling, držitelem světového rekordu ve 24 hodinovém triatlonu je vegan Sixto Lenares. 10 let držel rekord v běhu na 400 metrů Edwin Moses, který byl vegetarián. Jedním z českých sportovců vegetariánů je i Jaroslav Kocourek, který je mistr světa z roku 1998 v ultramaratonském běhu na 48 hodin (Opitz 2002: 15-76).

V roce 1968 uskutečnil profesor P. E. Astrad (in Záruba 1996: 10-11) pokus s osmi sportovci. Sportovci, kterým bylo podáváno maso, měli výkonnost 57 minut. Při smíšené stravě stoupla na 114 minut a při čistě vegetariánské stravě to bylo 167 minut. Dalo by se dokonce říci, že vegetariáni jsou lepší sportovci než lidé, kteří se stravují smíšeně.

1.1.3.6 Další kritiky

Kaplan (2004: 17-18) dále uvádí, že často slýchá jako argument proti vegetariánství konvenčně se stravujících, že zvířata se také požívají navzájem. Udivuje ho, že tito lidé nejdříve mluví o tom, že člověk je zvířeti nadřazen, a poté se bezostyšně srovnává se zvířetem. Vidí velký rozdíl mezi masožravci, kteří maso jíst musí, protože

je na to jejich tělo uzpůsobeno, a člověkem, který naopak jíst maso nemusí - může jednat morálně a vybírat si.

Také se uvádí, že pokud přestaneme jíst maso, nic se nevyřeší. Ovšem to bychom mohli říci u všeho. Po celém světě se vraždí lidé, je tedy jedno, pokud zemře o jednoho víc (Kaplan 2004: 18-19). Pokud si nedám při společném obědě tlačenko, dají si ji ostatní, ale mohlo by to ty ostatní donutit o tom přemýšlet. A i sebemenší počet lidí, kteří si odřeknou maso, je lepší než žádný (Kohák 1998: 50).

Vegetariáni se setkávají s tím, že lidem maso chutná a rostlinná strava nikoliv. Přičemž maso samo nemá žádnou chuť a je dochucováno kořením a zeleninou (Záruba 1996: 56).

1.1.4 Vegetariánství u přírodních národů

Neexistuje žádný národ, který by se stravoval čistě vegetariánsky, neboť by nebyli schopni se reprodukovat v takovém množství, aby přežili, také by ženy neměly dostatek vitamínu B12 v mateřském mléku. Jsou pouze ti, kteří jsou vegetariány z nutnosti, tj. nemají na maso peníze nebo tam kde žijí nejsou zvířata. I tak ale někteří konzumují hmyz. Nemají ovšem tak dobré zdraví, protože nemají možnosti obsáhnout ve stravě všechny potřebné látky, což je případ rolníků v Gambii. Amharové z Etiopie se stravují vegetariánsky pouze 150 dní v roce, kdy mají postní dny a nejí žádné maso a dokonce ani mléko. Někteří z nich se tak stravují až 220 dní, jsou to především ti nábožensky založení (Farb, Armelagos 1983: 41-43).

Avšak Hartiger (2006:1 9-20) tvrdí něco jiného. A to, že roku 1971 byl objeven kmen Tasadayů na jihu Filipín, který odmítal jakékoliv zbraně, protože pohlíželi na zvířata jako na přátele, a ne jako na potravu. Avšak když se na tento národ podíváme blíže, zjistíme, že jeho objevení se vůbec neodehrálo a vše si vymyslel bývalý asistent prezidenta pro národnostní menšiny (Tasaday 2008).

Ačkoliv se ukázali Tasadayové - společnost vegetariánů - jako podvod, stále ještě lze nalézt další kmeny. Jako jsou například Todové z jižní Indie a Hunzové z Pákistánu (Záruba 1996: 7).

Todové žijí v jižní Indii, přesněji v Nilgirských horách. Neznají písmo, peníze, kalendář a nevyznávají žádné náboženství. Žijí v symbióze s buvoly, kteří k nim dobrovolně chodí dvakrát denně a nechají se podojit. Todům je vše svaté, krom zvířat

také rostliny, hory a jezera. Také komunikují se stromy a kameny. Vše má svojí duši. (Kuby 2005: 112, 114-115, 117)⁸

Dalším příkladem jsou Hunzové ze severu Pákistánu, kteří se převážně živilí vegetariánsky, a pouze pokud dobytek již dosloužil, zabili ho a snědli, aby tak byla zvířecí existence maximálně využita. Nyní k nim již pronikly výdobytky civilizace, jako jsou konzervy a sladkosti (Pamplona Roger 1995: 105).

Záruba (1996: 72) se také zmiňuje o Kavkazanech a Bulharech z horských oblastí, avšak jelikož není dosti konkrétní, nelze si tuto informaci dohledat. A Pamplona Roger (1995: 108) uvádí Šerpy z Nepálu a indiány Otomi, kteří se živí převážně rostlinně. Buddhističtí Šerpové jsou naprostými vegetariány.

1.1.4.1 Omezení masa

V mnoha kulturách je některé maso zakázané. Například v mnoha částech Afriky jsou zakázané ryby, v Mongolsku je kachna nečistá a pokud člověk v Etiopii sní velbloudí maso, je to důvod pro vyhnání (Farb, Armelagos 1980: 134-135, 141). U horských kmenů v Keni se po sněžení rybího, opičího, sloního masa a vajec stane konzument vnitřně nečistým. Také v některých ročních cyklech je určité nebo všechno maso zakázáno jíst (Fraňková, Dvořáková-Janů 2003: 134). Nebo se vztahují přísná pravidla k úpravě pokrmů, například Židé nesmějí sníst dohromady mléčný produkt s mnoha druhy masa, Eskymáci nesmějí míchat mořské plody s jídlem, které získali na zemi, a jiné (Farb, Armelagos 1980: 134).

Předpokládá se, že tato různá omezení v jídle posilují a zdůrazňují identitu skupiny. Stejně tak ji posiluje maso, které je povoleno (Beardsworth, Keil 1997: 205).

1.2 Význam masa

Naopak v mnoha kulturách se maso stalo vysoce ceněným sociálním faktorem. Přednostně se podávalo mužům jako například stařešinům a náčelníkům. Přitažlivost masa se vysvětluje evoluční historií, kdy mělo nejlepší výživové hodnoty. Věří se, že pokud sníme maso některého zvířete, přenesou se tak jeho vlastnosti na nás, například lví maso má přispívat k větší statečnosti. Válečníci tedy jedli maso (Fraňková, Dvořáková-Janů 2003: 9, 133).

Maso je ukázkou bohatství. Je snadno upravitelné a má vysokou nutriční hodnotu. Ačkoliv bychom mohli dostat stejné množství látek z rostlin, maso jimi

⁸ Možno shlédnout v dokumentu *Todas- am Rande des Paradies*

disponuje již v malém množství, což ho činí poutavým (Beardsworth, Keil 1997: 200). V západní společnosti je nejvíce ceněnou potravinou, ačkoliv to neodpovídá jeho výživovým hodnotám. Jde pouze o sociální konstrukci. Maso je jakési centrum jídla a je spojováno se silou, zato zelenina se slabostí (Twigg 1983: 22). Dnes se maso stalo symbolem moci, pravověrnosti a dominance (Spencer 1993: xii). Po celém světě se hlad na maso nespojuje s normálním hladem, tento hlad je výjimečný, stejně tak jako maso samotné. Canelové v Amazonii mají pro toto dokonce dva výrazy, jeden pro samotný hlad a druhý pro hlad po mase (Fiddes 1992: 13).

V lovecko sběračských kulturách je prestiž masa velice vysoká. Tomu, který maso rozděljuje, tedy lovci, se dostává největší úcty jako lovci a je ctěn také za svou štedrost. Lovci také mají ty nejkrásnější ženy a je jim nasloucháno, pokud se rozhoduje o něčem důležitém. Sběračům se již takové pocty nedostává, ačkoliv v určitých obdobích obstarávají potravu převážně oni, neboť rostliny nemají takovou prestiž a také nejspíš proto, že jakýkoli lovec může nasbírat pár plodin, kdežto sběrač nemá takovou sílu, aby ulovil zvíře (Farb, Armelagos 1980: 57). Lovení zvíře je výhradou privilegovaných a mocných (Fiddes 1992: 72). Stanford a Bunn (2001: 135) poukazují na to, že muž loví maso pouze proto, aby dosáhl nějakého statusu a sexuálních výhod.

Mezi Achuary je velmi pravděpodobné, že rodina nedostane žádné maso, pokud je muž z vesnice pryč. U Yaonamů z jižní části venezuelského deštného pralesa se maso nejdříve dá muži, ten je poté rozdělí mezi svou ženu a děti. Větší porce dostanou váženější muži a muži s nízkým statusem nedostanou mnohdy nic, protože mužský status je úzce spojen se schopnostmi lovce. Rodiny, které nemají dobrého muže lovce jsou zavrhovány (Harris, Ros 1989: 20). Sdílení masa je vykládáno jako podnět pro kooperaci, získání statusu nebo také jako výsledek sociálního nátlaku (Stanford, Bunn 2001: 150).

Socioekonomickým ukazatelem ovšem není jen jídlo. McIntosh a Kubenová (1999: 312) doplňují, že člověk s nízkým socioekonomickým statutem je ten, který nemá mnoho znalostí, co se výživy týče a má špatné stravovací návyky.

2 Metodologická část

Výzkum, který je stěžejní částí této práce, byl proveden v době mezi prosincem 2009 a květnem 2010. Vybrala jsem si pro něj netypické strávničky z řad vegetariánů, veganů, vitariánů a freeganů. Původně měl výzkum zahrnovat i frutariány, leč se mi nepodařilo žádného nalézt.

2.1 Cíle výzkumu

Tento výzkum směřuje k popsání důvodů, které vedly respondenty k danému typu stravování, a každodenních situací spojených s netypickým stravováním. Dále mě zajímalo, jak se respondenti vyrovnávají s kontaktem s někým, kdo nesdílí jejich hodnoty. A v neposlední řadě jsem si kladla za cíl zjistit, jaký vztah mají netypičtí strávničky k přírodě, zda ji navštěvují, ochraňují a jaké jí přisuzují vlastnosti.

2.2 Výběr souboru

Kritérium pro výběr respondentů bylo jediné - aby respondenti byli buď vegetariány, vegany, vitariány, frutariány nebo freegany. Jelikož jsem měla takto malé nároky na skupinu v zájmu dění, tak i referenční skupina byla oproštěna jakýchkoli vyšších nároků, a tak tedy stačilo, aby se respondent stravoval konvenčně, tedy aby se nestravoval z nějakého ideologického důvodu.

Jako metodu výběru jsem zvolila nabalování, která je vhodná při zkoumání malé části populace, kterou vegetariáni zcela určitě jsou, neboť jak jsem již zmínila v první kapitole, v naší populaci jsou zastoupeni jen ze 2%. Jako takzvaní gatekeepers, neboli dveřníci (Hendl 2008: 150), byli zvoleni dva bývalí spolužáci, o kterých jsem věděla, že jsou vegani, jedná se o ženu a muže ve věku 22 let studující na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Ti mi pak poskytli kontakty na své přátele, o kterých si mysleli, že by mohli mít zájem o účast ve výzkumu. Dále pak každý informátor uvedl alespoň jeden kontakt. Na konci jsem měla celkem 40 kontaktů, ale výzkumu se zúčastnilo pouze 16 netypických strávniček, z nichž jeden posléze odmítl na základě informovaného souhlasu, aby rozhovor s ním byl použit pro účely mé práce. Ačkoli konvenční strávničky jsou u nás zastoupeni z velké části, použila jsem u nich také metodu nabalování. První kontakt mi opět poskytl bývalý spolužák ze střední školy. Podařilo se mi získat rozhovor od čtyř vegetariánů, čtyř veganů, pěti vitariánů, dvou freeganů a čtyř konvenčních strávniček. Vzhledem k malému počtu dotazovaných se tedy nedomnívám,

že by mé závěry byly zobecnitelné, ovšem mohou posloužit jako vhled do této nepříliš prozkoumané subkultury.

2.3 Volba výzkumné metody

Pro sběr dat jsem zvolila kvalitativní výzkum, který mi umožňuje lépe poznat všechny okolnosti, jež si klade za cíl tato práce. Rozhovor jsem zvolila polostandardizovaný polostrukturovaný neboť jedním z mých cílů bylo porovnat skupiny strážníků, tudíž bylo potřeba, aby byly okruhy otázek stejné. Zároveň mi šlo o získání subjektivních teorií.

Původně jsem chtěla užít etnografický výzkum, tak jak jej definuje Hendl (2008: 115-116): „Etnografický výzkum se provádí s cílem získat holistický obraz určité skupiny...Důraz se klade na dokumentování každodennosti jedinců tím, že je pozorujeme a vedeme s nimi rozhovory.“ Já jsem se v části svého výzkumu zaměřila na každodenní život v souvislosti s jejich stravováním, tedy zda udělají někdy výjimku, jak se vyrovnávají s kritikou, jak si zajišťují potraviny a zda se přátelí i s většinovými strážníky. Z důvodu nedostatku času respondentů (pospíchali do práce či jinam) a nejspíše i z důvodu, jakým jsem musela informátory kontaktovat, tedy emailem nebo po telefonu (nepohybují se na určitých místech), kdy jsem jim musela sdělit, že se jedná o výzkum, nevytvořila jsem si u nich takovou důvěru, abych s nimi mohla strávit delší dobu.

2.4 Sběr dat

Schůzky, při kterých jsem získávala rozhovory, se uskutečňovaly na místech vybraných respondenty, převážně v kavárnách, při slunečném počasí v parcích. Rozhovory byly pořizovány většinou v Praze, kde někteří respondenti bydleli trvale, studovali či jezdili do Prahy za prací. Za některými jsem jela do místa bydliště. Navštívila jsem dvakrát i vegetariánskou restauraci, kde jsem měla možnost ochutnat, co vegetariáni jedí. Jedenkrát jsem také zavítala do domácnosti vitariána, kde mi byla nabídnuta ochutnávka vitariánské kuchyně. K respondentům jsem přistupovala bez jakékoli averze nebo předsudků k jejich stylu stravování, neboť i já sama mám přátele netypicky se stravující. Respondenti byli sdílní a vůči mě přátelští, kromě dvou vitariánů (oba ze Slovenské republiky, což je zajímavá shoda), a mladšího freegana, kteří nebyli příliš sdílní a získat od nich relevantní informace bylo obtížnější než u ostatních. Respondent – freegan - byl velmi nervózní z nahrávání, což dokazuje i

skutečnost, že se rozpovídal až po ukončení nahrávání rozhovoru, a tak jsem jeho odpovědi posléze zaznamenala na papír.

Každý rozhovor trval okolo 30 minut, přičemž některé i déle, v závislosti na otevřenosti participantů. Měla jsem připravený scénář rozhovoru, který jsem dále rozvíjela v závislosti na odpovědích respondenta. Všechny rozhovory byly nahrávány pomocí diktafonu a přepsány do personálního počítače, kde jsem rozhovory kódovala pro zjednodušené hledání při analýze.

2.5 Údaje o respondentech⁹

Jelikož si někteří respondenti nepřáli zveřejnění jména, rozhodla jsem se, kvůli jednotnějšímu stylu, anonymizovat všechny dotazované. Označuji je tedy jako respondenty s číslem v pořadí, v jakém byly rozhovory prováděny. U citací používám označení R1, R2, R3 a tak dále.

Vegetariáni, od kterých jsem získala čtyři rozhovory, se pohybují ve věkovém rozmezí od 22 let do 36 let. Jedná se o tři muže a jednu ženu. Vzdělání mají všichni středoškolské s maturitou, dva respondenti vystudovali gymnázium a dva respondenti střední průmyslovou školu. Pouze jedna respondentka ve studiu pokračuje, a to na vysoké škole v oboru psychologie.

S vegany se mi podařilo realizovat čtyři rozhovory. Jejich věk se pohybuje v rozmezí od 21 let do 26 let. Jde o tři ženy a jednoho muže. Opět mají všichni dokončené vzdělání středoškolské s maturitou, tři z gymnázia a jedna respondentka vystudovala střední odbornou školu v oboru ekologie. Ve studiu pokračují tři respondenti, dva studují sociologii na filozofické fakultě UK a jedna sociální práci.

Rozhovorů s vitariány se uskutečnilo pět. Respondenti se pohybují ve věkovém rozpětí od 21 let do 35 let. Jedná se o tři muže a dvě ženy. Dva respondenti pocházejí ze Slovenské republiky. Tři respondenti mají ukončené střední vzdělání s maturitou, pouze jeden studuje dále na matematicko-fyzikální fakultě. Jeden respondent má ukončené bakalářské vzdělání v oboru výživa člověka a jeden dokončil úspěšně magisterské studium v oblasti elektrotechniky.

S freegany se mi podařilo uskutečnit tři rozhovory, ale vzhledem k povaze informací, které mi jeden respondent sdělil, se rozhodl, že si nepřeje účastnit se výzkumu. Rozhovory mám tedy jen od dvou respondentů, každý byl z jiné věkové

⁹ Pro přesnější přehled jsem vytvořila přílohu č. 2

generace. Jednomu je 22 let a druhému 51 let. Oba bydlí v Praze. Mají vystudovanou střední průmyslovou školu. Jeden z nich pracuje v tiskárně, druhý je naprosto oddaný svému přesvědčení, je tedy nezaměstnaný.

Konvenční strážníci jsou zastoupeni čtyřmi respondenty. Jejich věk se pohybuje v rozmezí od 22 do 32 let. Jedná se o tři muže a jednu ženu. Dva mají středoškolské vzdělání s maturitou, jeden studoval gymnázium, druhý obchodní školu. Absolvent gymnázia dále studuje vysokou školu, jeho oborem je sociální pedagogika. Dále pak jeden respondent vystudoval učební obor v lodní dopravě a pracuje nyní na lodi v zahraničí jako kormidelník. A respondentka ukončila magisterské studium na filozofické fakultě.

3 Analytická část

V analytické části popisuji netypické strávnicky z hlediska důvodů, fungování ve většinové společnosti a pohledů na přírodu. Dále podskupiny vegetariánů porovnávám. Dále popisuji pohled na přírodu většinově se stravujících. Na závěru této kapitoly porovnávám tyto dvě skupiny strávnicků.

3.1 Minoritní strávnicki

U minoritních strávnicků jsem se zaměřila na jejich důvody, které je vedly k daným typům stravování, dále jejich střetávání se s minoritní společností a jejich vnímání přírody.

3.1.1 Důvod

Prvotně tři z mých respondentů vegetariánů vedly k vegetariánství etické důvody, tedy soucit se zvířaty.

„No hlavně, že jsem nemoh.. no hlavně ty etický důvody, nemoh jsem jakoby jíst něco co pochází ze zabitého zvířete. Nechuť k tomu násilí, dá se říct.“ [R2]

Jen jeden respondent uvedl, že k vegetariánství ho přivedl zdravotní stav jeho syna, který trpěl ekzémy, takže se takto začal stravovat s ním.

Respondenti se shodli na tom, že se takto nezačali stravovat ihned, když začali o vegetariánství přemýšlet, ale že to byl delší proces. Jeden z respondentů se dokonce zmínil, že důvodem proč se nakonec takto stravovat začal byl ten, že znal lidi, kteří se takto stravují, což podporuje to, co jsem napsala v první kapitole, že lidé se učí jíst nápodobou, a tak k požití nového druhu jídla, jim neznámému, musí znát někoho, kdo již toto jídlo jedl a přežil, což by se dalo zobecnit na celé stravování.

„a zjistil jsem , že to jde, lidi okolo mě to jedli, takže to byla taková ta inspirace prvotní.“ [R3]

Všichni čtyři vegani opět měli k tomuto typu stravování etické důvody. Nepřešli ale na veganství ihned a mezistupněm mezi masitou a čistě rostlinnou stravou bylo vegetariánství.

„No tak samozřejmě už jsem nějakou dobu věděla, že i to mlíko a vajíčka nejsou úplně bez strasti, tak jsem se prostě rozhodla takhle.“ [R13]

„Napadlo mě to, když jsem začínal, protože já se nezačal stravovat vegansky jako zničehonic, nejdřív jsem se živil vegetariánsky a bude to zhruba už dohromady nějakých pět let, to vegetariánství, pět – šest let.“ [R9]

Zároveň tři participanti měli mezi svými kamarády vegany a konzultovali tento způsob stravy s nimi.

„No a pak jsem to s nima začla rozebírat, to veganství, že to vegetariánství není zas tak úplně ono, že tam stejně trpěj ty krávy.“ [R12]

Vitariáni měli na rozdíl od předešlých dvou skupin důvody zdravotní. Jeden uvedl, že trpěl na diabetes, jeden měl nadváhu, další pak tímto způsobem řešil svou nespavost.

„Hele, mě k tomu vedli spíš zdravotní problémy. Já jsem vlastně řešil svoji únavu hodně dlouho.“ [R6]

Dvě respondentky žádné zdravotní problémy neměly, ale chtěly nemocem předcházet. Pouze tyto dvě participantky nepřešly na vitariánství ihned, ale dříve byly vegetariánkami, posléze vegankami, a to z důvodů etických.

„Tak já jsem nejdřív byla vegetariánka, pak veganka to hlavně z těch etickéjch důvodů, nesouhlasím s tím jak se ty zvířata chovají. No a na to vitariánství jsem přešla ze zdravotních důvodů, ne že bych někdy měla, ale jsem přesvědčená, že to je zdravější.“ [R15]

Dva respondenty k vitariánství přivedl otec, který se o tento typ stravování zajímal a posléze se takto začal stravovat s nimi.

„No otec s tím přišel.“ [R4]

U freeganů již důvody byly spíše ekonomické. Jednoho respondenta přivedli k tomuto způsobu stravování jeho kamarádi. Pokud si jídlo kupuje, je to jídlo vegetariánské a k vegetariánství se dostal opět z etických důvodů. Pro druhého respondenta tento typ stravování znamená bojkot dnešního kapitalismu a hlavně konzumního stylu života. Tento respondent byl dříve vegan, avšak na otázku, co ho vedlo k veganství odpověděl, že antiglobalismus.

„My jsme se stali tehdy antiglobalisty. No když jsem začal přemýšlet o jídle jako o něčem, co není potřeba kupovat. A lidi pořád něco shromažďují a vyhazují to o čem si myslí, že to nepotřebují. Takovej život jsem nechtěl víst.“ [R14]

3.1.2 Obhajoba

Polovina respondentů vegetariánů svůj postoj nikterak neobhajuje, protože necítí tu potřebu, že by se měli nějak obhajovat nebo se o tom s lidmi bavit.

„Já ho prostě neobhajuju, já prostě říkám, že nejím maso a jako nějak to neřeším.“ [R3]

Druhá polovina zdůrazňuje to, že jsou zdraví a nic jim nechybí. Jeden také uvádí, že tento typ výživy je ekologičtější a etičtější vůči zvířatům.

„No právě z těch enviromentálních důvodů a z těch etických. Za první je to neetický vůči těm zvířatům, za druhý je to zbytečný a za třetí to škodí tomu životnímu prostředí ty velkochovy. Samozřejmě je to i zdravější, takže když vidím někoho, kdo je nemocnej, třeba má dnu nebo nadváhu, tak mu i zdůrazním tohleto.“ [R2]

U veganů se typy obhajoby liší. Dva respondenti se obhajují tím, že jsou zdraví, odkazují na různé výzkumy, dále také zmiňují etické aspekty jejich výživy.

„No většinou jim poukazuju na to týrání zvířat, na to že to jde i jinak, na to že to maso nepotřebuješ, nepotřebuješ ani ty sýry, ty živiny si dokážeš stejně získat z něčeho jinýho, takže si vždycky stojím za svým no, většinou se pohádáme.“ [R3]

Jeden participant také pro své nejbližší konvenční strávníky vaří jídlo, aby jim ukázal, že být vegan neznamena jen jíst klíčky a podobné.

„Tak těm se snažím uvařit nějaký jídlo veganský, dobré. Nejradaš nějaké, na které jsou ti lidé zvyklí, takže jako veganská svičková, veganský guláš, různý činy a tak.“ [R9]

Jedna respondentka ovšem zmiňuje, že se neobhajuje nijak. Pouze dotyčným vysvětluje, že ona jim jejich stravování také nikterak nezpochybňuje.

U vitariánů je obhajoba obdobná, a to taková, že se jejich zdravotní stav zlepšil a netrpí žádnými jinými nemocemi.

„No říkám, že to je zajímavý. Že se mi zlepšil zdravotní stav, zhubnul jsem, přestal jsem mít migrény a od toho mi to pomohlo hodně.“ [R4]

Freegani mají opět jednotnou obhajobu, neobhajují se totiž vůbec. Jejich okolí, které se nestravuje jako oni, nemá tušení, že si jídlo a ostatní potřebné věci hledají v kontejnerech. Ví o tom pouze jejich přátelé, kteří chodí prohledávat popelnice s nimi.

„Já to prakticky nijak neobhajuju, jako ty co mě znaj, tak ty prakticky fáráj taky a ty co mě neznaj, tak těm to může bejt tak akorát jedno.“ [R11]

3.1.3 Výjimky

Výjimečné situace, kdy by snědli maso, se mým respondentům nyní nestávají. Pouze jeden uvedl, že na začátku jeho vegetariánské kariéry požil maso, když byl pod vlivem alkoholu.

„Když jsem začínal a byli jsme třeba na nějakym festivalu, tak tam jsem si dal, ale to nebylo úplně za střízliva, jinak vyjimka není, to nedělám.“ [R5]

Vegani ovšem výjimky dělají. Jen jedna respondentka uvedla, že tyto výjimky se stávají pouze pokud si nakoupí jídlo, o kterém si myslela, že je veganské, ale obsahovalo živočišné látky. Zkonzumuje ho pouze v případě, že již porušila obal.

„Ne, to ne. Občas se mi teda stane, že si něco koupím, myslím si, že to je veganský a oni tam pak jsou nějaký éčko, který obsahuje barvivo z broučků, ale málokdy, snažím se to eliminovat. No a když to mám načatý, rozbalený, tak to dojím a pokud ne, tak to někomu věnuju.“ [R13]

U ostatních dotazovaných se tyto výjimky vyskytují ve větší míře. Jídlo obsahující mléčné výrobky nebo vejce snědí například pokud jim ho přinesou v restauraci nebo v případě, že je zdarma. Jedna respondentka uvedla, že když doma zůstane jídlo po jejím příteli a on ho nestihne zkonzumovat do data spotřeby, sní ho sama. Argumentují to tím, že je lepší jídlo, které se protíví jejich přesvědčení, sníst, než aby bylo vyhozeno. Ovšem nikdy by takto nesnědli maso.

„No prostě když člověk za to zaplatí, tak už je jedno co v tom je. Ale maso ne, maso ne, to nebrat prostě nikdy, ale když k něčemu přijdeš zadarmo, tak prostě, když v tom je mlíko, tak už to je jedno, protože já věřím tomu, že člověk to ovládá jenom svojí spotřebou finanční.“ [R1]

Taktéž u vitariánů se vyskytují výjimečné situace. Všichni si občas dají jídlo vařené, zejména v zimě, kdy je zeleniny nedostatek.

„Já jsem si dala občas nějakou tu polívku, jak byla teď zima. Ono je málo čerstvý zeleniny, takže v zimě si většinou to vařený dám.“ [R16]

U jednoho freegana se výjimka stává častěji, kupuje si totiž některé potraviny v obchodech, ale pouze vegetariánské. Druhý freegan nakupoval jídlo jen když vypomáhal v jedné restauraci, ale neplatil ho ze svých peněz. Ačkoliv by se podle významu slova freegan, jak jsem psala v podkapitole 1.1, měli stravovat vegansky, když najdou v kontejneru výrobky živočišného původu, včetně masa, nemají žádné výhrady, aby je zkonzumovali. Avšak jeden respondent mi vysvětlil, že takto se stravují běžně, že

těmto mrtvým zvířatům již pomoci nelze a pokud se nepodílejí finančně, tedy nevzniká z jejich strany žádná poptávka, tak není nikterak neetické zkonsumovat maso.

„No podle mě ne, jako když už tomu vegetariánství nebo veganství věříš, tak v tom výjimky podle mě nejsou. Akorát teda, když to takhle najdu, tak proč ne, akorát by to zvíře trpělo zbytečně, kdyby se to jeho maso vyhodilo.“ [R11]

3.1.4 Kritika

Nejčastěji jsou moji vegetariánští respondenti kritizováni za to, že tento styl stravování není zdravý. Na to reagují tak, že díky vyváženému jídelníčku nikomu z nich nic nechybí a někteří odkazují i na relevantní literaturu, která se tímto tématem zabývá - například stanovisko Americké dietetické asociace, o kterém jsem psala již v podkapitole 1.1.2.3.

„Spíš jsou to takový rejpavý otázky toho typu, že mi bude něco chybět ve stravě nebo že to moje stravování není taky etický, protože jim třeba zeleninu, která taky žije. Snažím se vysvětlit že chyba není v mé stravě, ale v jejich nedostatečných informacích. V podstatě z nich udělám oběti starých předsudků, a pakliže je téma opravdu zajímavá, odkážu je na patřičné ověřené zdroje, literaturu.“ [R2]

Jednomu respondentovi lidé vyčítají to, že do vegetariánství zatahuje i své děti, že to není zodpovědné. On si ale myslí, že zodpovědné naopak není dávat dětem maso a mléko, neboť je spousta nemocí způsobována masem (viz. podkapitola 1.1.2.3). Syn tohoto respondenta měl ekzém způsobený bílkovinou v mléce.

„Nejčastější je, že do toho taháme i děti, že vlastně jsme nezodpovědný, že jsme to nenechali na jejich svobodný vůli. A reaguju na to tak, že naopak je nezodpovědný jim to maso dávat, že oni jsou nezodpovědný, že oni jim to maso, mlíko dávaj.“ [R5]

Nejčastější kritika veganů je opět v oblasti zdraví, uvedly ji tři respondenti. Kritizující opět odkazují na příslušné výzkumy.

„Ta zdravotní. A to už jsem říkal před tím, já jim říkám, že jsem jako v pohodě a všechno v té stravě je, odkazuju se na ty odborný věci a i na ty český doktory, jako třeba ten Šťastný, který se tomu víc věnujou a tak.“ [R9]

Dva participanti se setkávají s kritikou, že tímto stylem stravování nic nezmění. Dotazovaní si to uvědomují, ale argumentují tím, že se takto stravují kvůli svému pocitu, respektive že nepřispívají na něco s čím nesouhlasí.

„No tak jako mně říkaj, že tím nic nezměním, když nejím maso. A tak jako já jim říkám, že by to mohli říkat všem, třeba antifašistům za druhý světový války, že jo.“ [R1]

Jedna respondentka se také zmínila, že ji nejvíce rozčílí, pokud někdo tvrdí, že i v přírodě silnější zvíře sní slabší. Ona v tomto nevidí žádný rozumný argument, protože to jak se zachází se zvířaty ve velkochovech se diametrálně liší od toho, když volně pohybující zvíře vlastními silami chytí a bez použití jakýchkoli zbraní či zavírání do stísněného prostoru zabije zvíře slabší.

„Tak já nevím no. Co mě třeba dokáže pořádně nadzvednout je to, když mi někdo říká, že to se děje i takhle v přírodě, že zvířata jí slabší a pořád se oháněj tou přirozeností, ale to je prostě blbost tohle říct, nikde jsem si v přírodě nevšimla, že by tam třeba takovej lev držel svoji potravu v příšernejch podmínkách a ještě si snažil namastit kapsu tím, že by jí prodával dalším lvům a ty by teda vůbec nelovili. V přírodě se loví, takže pokud se tímhle jako chtěj ohánět, tak je pošlu na lov, ale většinou se teda hrozně rozčílím.“ [R12]

Všechny vitariány ostatní kritizují, že jejich strava nemůže být zdravá, ale jak jsem již uvedla, argumentují tím, že zdraví mají v pořádku a nic je netrápí.

„No tak pro mě největší argument je, že tu cukrovku už necejtím, že bych jí měl. Nemusím si píchat inzulín a pro mě je to to nejdůležitější.“ [R7]

Jeden respondent uvedl, že se setkává s názorem, že touto stravou nemůže získat dostatečnou energii, což sám uznává za problém.

„No od rodičů, že do sebe nedostanu dostatek kalorií a to je pravda, s tím je asi největší problém.“ [R6]

Jak již bylo uvedeno, tak okolí freeganů neví jak se stravují, tudíž se s kritikou nesetkávají.

„No, ani ne. Jediný kdo by mě kritizoval, tak ty to neví, jako třeba naši nebo takhle a ty který to ví, tak ty vlastně fáráj taky, takže nemaj proč kritizovat.“ [R11]

3.1.5 Jsi to, co jíš

Z vegetariánů si pouze jeden respondent myslí, že chování člověka nelze odhadnout podle stravy. Ostatní uváděli, že částečně to možné je. Zvláště u vegetariánů a podobných, kteří nejí maso. Domnívají se, že takový člověk je více otevřený, citlivý, vnímavý a více přemýšlí o světě a o tom, co jí. Toto mají dle nich vegetariáni společné. Nikdo se nezmiňoval o odhadnutí chování člověka, který jí maso. A na mou otázku, zda to lze odhadnout u konvenčních strávníků, odpovídali, že to není možné, protože jich je hodně a každý je jiný.

„Já si myslím částečně, že ano. No třeba od těch vegetariánů od něj očekávám trochu jiný způsob uvažování. A ty co jí maso, tak těch je hodně, že nejdou zaškatulkovat.“ [R8]

„Když se někdo dá na vegetariánství, předpokládám že to bude člověk citlivý, chápající, ohleduplný a nebo člověk který dbá na svoje zdraví.“ [R2]

Tři veganky zmiňují, že i konvenční strávníci se dají odhadnout dle stravy. Podle nich je to někdo, kdo je povrchní a příliš nepřemýšlí nad tím, co jí. Myslí, že je mezi nimi více těch, kteří se příliš nezajímají o životní prostředí.

„Tak když vidím většinou chlapa, kterej se támhle cpe hamburgerama z mekáče nebo nějaký mladý kluky „jdeme do meka“, tak to jsou takový povrchní týpci.“ [R13]

„Já si myslím, že mezi těma lidma, který jí maso, je víc lidí, kterým je to buřt prostě.“ [R1]

Všichni také uvedli, že vegan nebo vegetarián se vyznačuje tím, že je více šetrivý a také více přemýšlí o tom co jí.

„A právě ty vegani a vegetariáni, tak ty o tom právě přemejšlej, není jen tak bezmyšlenkovitě něco, jen proto že se to jí a chutná jim to, některý si to maso odepřeli, i když jim chutnalo, to mě nikdy moc ne.“ [R12]

Všichni vegetariáni se domnívají, že strava má částečný vliv na osobnost nebo chování druhých lidí. Uvádí, že člověk stejného přesvědčení má rozšířené, celkově odlišné vnímání. Z toho lze usuzovat jaký má přístup k životu. Má čistší myšlenky.

„Myslím, že ne. Ale je pravda, že člověk, který se pustí do toho zdravýho stylu života, tak to mu rozšíří obzory. A některé věci začne vnímat jinak.“ [R16]

Pouze dva se zmínili o většinových strávnicích - taková lidé jsou agresivnější a pomalejší.

„No třeba viděl jsem pár těch, který jí maso a ty byli takový jakoby zpomalený úplně.“ [R4]

Jeden freegan předpokládá, že lidé stravující se masem, kteří nemají fyzicky náročné povolání, mají přebytek energie. Nelze ovšem říci, zda je to energie pozitivní či negativní. Souhlasí také s makrobiotikou - pokud jíme jinová jídla, jsme jiní, než pokud jíme janová. Druhý respondent má za to, že podle stravy člověka odhadnout nelze.

„Jo masožravci jsou jiný. To maso je instantní dávka bílkovin. Chápu ty lidi, který tahaj někde kvádry, tak si daj něco masitýho. Ale jestli ty lidi míň pracujou a jí hodně masa, tak ta energie tam musí bejt nevyplácáná. Otázkou je, jestli je negativní

nebo naopak. Teoreticky souhlasím s tou makrobiotikou, když jíme janový jídla, tak jsme jiný než když jíme jinový.“ [R14]

3.1.6 Přátelé

U otázky přátel se všichni vegetariáni shodují na tom, že si své přátele podle způsobu stravování nevybírají. Jedna respondentka má přítele, který jí maso, ale sama udává, že má strach do budoucna a trochu jí to vadí, ale přátele si na základě stravovacích návyků nevyhledává, protože s nimi nesdílí společnou domácnost.

„Nevadí mi lidi co jí maso, i když třeba mám trošku problém s přítelem, který maso jí, tak tam jakoby hledáme jak to navzájem tolerovat. Když mu vařím já, tak mu prostě to maso neuvařím, tak si ho musí uvařit sám. Ale nejsem z toho moc šťastná, bojím se do budoucna co se týče výchovy dětí. Ale třeba v budoucnu až se osamostatní, tak se aspoň dá cestou bio masa. Aby tam byl nějaký kompromis. U přátel, tam to pochopitelně vůbec neřeším, s těma nesdílím společnou domácnost.“ [R8]

Ostatní tři respondenti mají protějšky stejně se stravující, ale přáteli se i s lidmi, kteří se stravují většinou. Jeden respondent sice uvádí, že většina jeho přátel se stravuje stejně, ale je to jen tím, že se pohybuje v určité subkultuře, ve které se tito lidé nacházejí. Lidem, kteří jí maso, se nevyhýbá.

„Hele, lidi cpoucí se ovarem a jelítky mi nevaděj, stejně stravující kamarády si nehledám, ale každopádně 90 % mejch kamarádů jsou svým způsobem vegetariáni nebo vegani nebo něco podobnýho, ale není to tím, že bych si je záměrně hledal, je to tím prostředím, ve kterým se pohybuju.“ [R3]

Dva respondenti uvádějí, že se „mezi svými“ cítí lépe, ale není to hlavní, co by je s lidmi spojovalo.

„Cejtím se mezi těma lidma jako líp. Je to samozřejmě plus, je to příjemnější.“ [R5]

Vegani mají veskrze přátele stejného přesvědčení, uvedli to tři respondenti, ale opět to není nejdůležitější faktor při seznamování se s novými lidmi. Dvě respondentky mají partnera, který maso jí. A jeden respondent uvedl, že by se stravou neřídil ani při hledání případné partnerky.

„No tak já se tak přirozeně obklopuju těma lidma, který maj podobný ideje nebo názory, ale není to to, že bych si je primárně vybíral, to je vzhledem k tomu co ty lidi třeba poslouchaj za muziku, na jaký choděj akce nebo tak. Jako jsem jima obklopenej, tak mi to vyhovuje, ale jako když se seznámim s někým kdo jí maso, tak mi to problém

nedělá. Třeba to ani neřeším, když se jedná o nějakou partnerku, vždycky se na to zeptám, ale není to nic významného.“ [R9]

Ani vitariáni se neřídí při seznamování stravou, ale podle toho, jak si s dotyčným rozumějí. Pouze jeden řekl, že se snaží spíše hledat mezi stejně se stravujícími lidmi, ale lidé, kteří jí maso mu nevadí.

„Nevadí mi to, ale snažím se hledat mezi podobnými.“ [R7]

U jednoho freegana se vyskytla výjimka oproti ostatním, protože on se snaží hledat si přátele jiného přesvědčení, neboť žije v komunitě převážně freeganů, kde žije velkou část svého života. Je mu 51 let a s ostatními si již příliš nerozumí, zvláště s těmi mladšími. Naopak druhý dotazovaný uvedl, že mu je lépe mezi lidmi stejného přesvědčení, ale opět mu lidi, kteří jí maso nevadí.

„Naopak jako snažím se hledat jiný lidi, protože ty co znám mi už lezou na nervy a už je to prostě takový trošku sekta. A vyrazení do společnosti jinejch skupin je vždycky osvěžující.“ [R14]

„No tak vyloženě mi nevaděj, pokud mi to necpou, ale pokud mám kámoše stejného přesvědčení, tak si s ním mnohem líp rozumím.“ [R11]

3.1.7 Bio

Všichni vegetariáni bio produkty nakupují, pokud jim to umožní finanční situace. Většinou jsou to mléčné produkty, což je z etického hlediska přijatelnější než obyčejné mléčné výrobky.

„No co se bio produktů týče, tak si kupuju hlavně věci, který jsou z mlíka, respektive věci, který jsou živočiny a nejsou veganský, protože věřím tomu, nebo si myslím, že ty zvířata se maj líp v podmínkách, když jsou chovaný na nějakých biofarmách.“ [R2]

Také se shodli na tom, že ostatní produkty jsou šetrnější k přírodě, což je hlavním důvodem pro dva dotazované. Nikdo z nich si nemyslí, že by bio bylo zdravější, hlavní je ekologická výhoda. Pouze jeden respondent se zmínil o tom, že nejraději nakupuje bio, které je z Čech, protože se nezatěžuje životní prostředí při dovozu. A proto je také přihlášen do takzvaného bio-bedýnkového programu¹⁰.

„Jo, pokud je to možný, pokud to není extra drahý, třeba v řádu desítek procent ceny, tak to určitě upřednostňuju, když je ta možnost. No tak je mi na tom sympatickýho,

¹⁰ Distribuce ovoce a zeleniny přímo od zemědělce, bez prostředníků jako jsou obchody. Jedná se o držitele bio certifikátu z Čech. Více na www.bio-bedynky.cz

že je to šetrnější k přírodě a to jestli to je zdravější nebo není, o tom se neustále vedou diskuze, ale mám z toho lepší pocit. Když je to bio a ještě to je z Čech, tak je to nejlepší, ale ne vždycky to jde, proto jsem právě přihlášená do toho bedýnkového programu, kterej tady odebírá od nějakýho mělnickýho farmáře.“ [R5]

U veganů se opět objevuje finanční důvod pro nepřílišné nakupování bio produktů. Pokud je ovšem bio potravina ve stejné finanční relaci jako potravina tradiční, raději si koupí bio.

„Jednak tam je ten cenovej důvod a jak jako moc nenakupuju v těch zdavejch výživách, tak ani to bio. Jako když vidim, že to je stejně cenově, tak to bio koupim.“ [R9]

Zároveň dvě respondentky uvedly, že spousta těchto potravin je ze zahraničí, a tak je dopad na životní prostředí při převozu ničivý.

„Což já si to kvůli tomu nekupuju, protože já si myslim jakože oukej, když je to český bio, tak jako ještě fajn a když je to bio z Itálie a dál, tak už je to kravina, protože se to musí stejně přivést a jakoby ten binec, kterej se ušetří tím, že se to dejme tomu neošetřuje tím bordelem, tak se zase nanosí tím exportem a těmahle věcma.“ [R13]

Jedna respondentka také zmínila, že bio certifikáty s sebou nesou spoustu byrokracie a bio farmáři zaměstnávají imigranty za malý plat, což jí sympatické není.

„Bio s sebou nese taky spoustu byrokracie kvůli těm certifikátům a povolením, takže to je taky blbý. A za třetí taky na spoustě těch biofarem jsou vykořisťovaný lidi, protože to co neušetřej třeba chemikáliema, tak taky musí šetřit na lidech. Takže se to prostě přesouvá akorát jinam jako to děláni bordelu. Jako je to dobrej nápad, ale je to tak na třetině cesty k tomu aby to bylo dobře.“ [R1]

Jako u předchozích, i tu vitariánů je finanční stránka překážkou pro nakupování bio výrobků. Tři respondenti ovšem dostávají ovoce a zeleninu od rodičů z vesnice, kde též nepoužívají žádné chemické prostředky. A dva jsou také přihlášení do bio-bedýnkového programu.

„No a jinak, já vlastně nežiju na bio produkci, protože si to nemůžu dovolit, byl by to krásnej ideál.“ [R6]

„No objednáváme bedýnky, co chci. Máme dobrou cenu a bereme ve velkym. A pak taky něco dostanu od rodičů z vesnice.“ [R4]

Bio produkty jsou všem sympatické, protože tolik nezatěžují přírodu. Jeden respondent uvedl, že viděl kdysi fotografie pořízené technikou Kirliánovy fotografie¹¹ a byl velký rozdíl v tom, jakou energii vyzařovala bio zelenina.

„No že to nezatěžuje přírodu. Já v podstatě bych nepřispíval k tomu ničení půdy. Druhá věc, že podle mě bio kvalita je rozdílná od nebia. Není tam tolik chemie. Viděl jsem takový zajímavý fotky, který byly foceny technikou, Kirliánova fotografie se to jmenuje, a v podstatě je to o vyzařování energie jakéhokoli předmětu a bylo to zajímavý srovnání, když se fotil bio žampion a nebio a byl tam dost velké rozdíl.“ [R6]

Jedna respondentka se zmínila, že jí nepřijde příliš logické, že bio potraviny jsou dražší než ty, které jsou pěstované konvenčně. Tato alternativa by měla být přinejmenším stejně finančně náročná, neboť za to, že se neničí příroda, bychom neměli platit více peněz.

„Tak jako když si vezmeš, že dřív bylo vlastně všechno bio, bylo to normální a teď musíš ještě zaplatit nekolikanásobně víc za to, co by mělo bejt normální, to nemá logiku.“ [R16]

Freegani samozřejmě potraviny a jiné nekupují, ale jeden uvedl, že pokud najde bio potravinu, tak ji raději zkonsumuje sám. Oba opět vidí v bio východisko jak nezatěžovat půdu pesticidy a podobnými.

„Samozřejmě když najdu v konfiku bio mouku a normální mouku, tak tu bio sním sám a tu normální dám někomu jinému. On je problém, že těch normálních produktů je oproti těm bio strašně moc. A když my vaříme, tak prostě vaříme s tím co tam je. No co by měl člověk pěstovat, tak jedine bio.“ [R14]

3.1.8 Přírodní produkty

Každý z dotazovaných vegetariánů si kupuje výhradně přírodní kosmetiku a drogerii. Hlavně opět z etického důvodu, neboť tyto výrobky nejsou testovány na zvířatech. Oblečení z přírodních produktů si pořizují pouze tři respondenti, ale není to pravidlem, pouze pokud je ta možnost. Jedna respondentka se snaží vyhledávat hlavně doplňky, vlastní například konopnou kabelku.

„Kosmetika, to určitě a občas, výjimečně i oděvy nebo doplňky, mám konopnou kabelku třeba. Zás teda s finančních důvodů, ale kosmetiku jen přírodní.“ [R8]

¹¹ Kirliánova fotografie zachycuje auru živých předmětů (Schrötter 2008)

Dva z respondentů se snaží vyhledávat přírodní produkty v léčitelství. Jeden dotazovaný uvedl, že pokud má možnost nějaké přírodní cesty, vždy ji upřednostní, jestliže to není výrazně drahé.

„No samozřejmě, kosmetika, léky. Když už se musí něco brát, tak dáváme přednost bylinkám a různým přírodním mastem. Oblečení taky, někdy ta eko bavlna, nejde to samozřejmě všechno brát. Když je ta možnost, jako s tím jídlem, když je ta možnost ty přírodní varianty, tak to upřednostním, když to není třikrát dražší.“ [R5]

Jak je uvedeno v první kapitole, vegani používají kosmetiku a drogerii, která není testovaná na zvířatech a tyto výrobky jsou přírodní, tudíž přírodní produkty vyhledávají zejména v této oblasti. Dvě respondentky uvedly, že oblečení z přírodních vláken převážně nakupují, protože je to příjemnější.

„Vyhledávám no, v kosmetice třeba, což je hodně tím, že jsem alergická úplně na všechno, takže mi to dělá líp. A třeba v oblečení, tak ne že bych si všechno kupovala z organický bavlny, ale taky mi to je příjemnější.“ [R1]

Dva vitariáni používají spíše přírodní kosmetiku a drogerii, ale není to pro ně prioritou, tedy kupují si i syntetické výrobky. Jeden respondent nevyhledává vůbec přírodní produkty jinde než ve stravě. Tito tři participanti přešli na vitariánství ihned z masité stravy.

„Částečně asi jo. Ne úplně. Třeba doma používám obyčejnej šampon. Zatím jsem v té fázi, že ty eko produkty, který existují v té drogerii, tak ty nemám prozkoumaný.“ [R6]

Naopak dvě respondentky, které dříve byly vegankami, vyhledávají přírodní kosmetiku a jedna se obléká výhradně do přírodních materiálů.

„Tak kosmetiku určitě a pak taky oblečení, protože mi ty syntetický látky vůbec nedělaj dobře, necejtim se v nich příjemně.“ [R16]

U freeganů je tato otázka opět složitá, neboť cíleně nevyhledávají žádné produkty. Jeden, který žije s rodiči, používá drogerii jakou mu koupí rodiče, a oblečení nachází v kontejnerech, zatímco druhý používá i drogerii z odpadních košů.

„No tak já to všechno najdu, že jo. Cíleně nevyhledávám.“ [R11]

3.1.9 Návštěvy přírody

Všichni respondenti uvedli, že jako děti s rodiči chodili do přírody neustále. Pouze jeden již necítí potřebu přírodu navštěvovat. Jedna respondentka momentálně

kvůli zdravotním problémům chodit do přírody nemůže, ale i tak si najde čas a projde si malý okruh. Z přírody hlavně čerpá energii.

„Já hodně z ní čerpám energii, ale teď to pro mě znamená jet autem do lesa a projít si malej okruh.“ [R8]

Další respondent chodí do přírody hlavně se svými dětmi, protože je chce vést k tomu, aby tam chodily také a nebyly neustále v městě plném smogu. Pro něj být v přírodě znamená být v klidu a v čistém prostředí.

„Chodím míň samozřejmě než když jsem byl svobodnej, hodně jsme na čundry chodili, na vodu jezdili. A teďka s dětma taky chodíme. Protože to je jiné prostředí, romantika, klid, vzduch, les, voda, pohoda, prostě příroda.“ [R5]

Poslední respondent chodí do přírody zvláště v létě, což je rozdíl od dvou předešlých, kteří chodí do přírody i v zimě. Jeho důvodem pro pobyt v přírodě je opět čisté prostředí, ale hlavně odpočinek a relaxace. Uvádí, že díky pobytu v čisté krajině nemusí brát žádné léky na depresi.

„Kvůli zelené barvě všude kolem, ptákům, čerstvému vzduchu, vůni různých rostlin, sluníčku. To všechno jsou faktory který člověk neumí nahradit ani vyrobit, a stále jich ubývá na úkor lidský roztaženosti. Je to jedinečnej prostředek k odpočinku a relaxaci. Nemusím brát léky na deprese a tak.“ [R2]

Tři z veganů chodili hodně do přírody, když byli dětmi a všichni v tom pokračují, i když ne v takové míře jako s rodiči. Pouze jedna respondentka uvedla, že do přírody jako malá příliš nechodila, protože měla málo pohyblivé rodiče a nyní také nechodí, protože jí příroda přijde již natolik zničená, že tu není žádné místo, které by se dalo skutečně označit jako příroda. Ti, kteří přírodu navštěvují, to dělají protože jde o klidné prostředí, které na ně působí pozitivně.

„Protože mě to tady nikde nepřijde jako pořádná příroda, pro mě je příroda to, kde prostě nevidíš nikde, ani v dálce, nějaký domy, komíny, smog. A to tady moc není jako.“ [R12]

„Tak člověk si odpočine od hluku a nadejchá se vzduchu, je to takový příjemný, působí to na mě strašně pozitivně. Ráda si tam sednu a dám si piknik třeba.“ [R13]

Stejně jako ostatní, tak i frutariáni chodili s rodiči do přírody. Nyní ji navštěvují převážně v létě a dva z nich uvádějí, že již nemají tolik času. Ostatní se snaží si vždy čas vyhradit, třeba jen pro malou procházku. Opět tam chodí z důvodu čistého vzduchu a jedna respondentka zmiňuje, že se jí na přírodě líbí automatické fungování.

„No přes léto si vždycky najdu čas, hlavně na ty houby. Není to zas tak často, protože nejsem doma tak často.“ [R7]

„Tak já tam chodím. Mně se líbí, jak ta příroda funguje automaticky, nic jí nemusí pomáhat, tak to tam tak sleduju.“ [R16]

Jeden freeganský respondent s rodiči navštěvoval přírodu a nyní si přibližně jednou do měsíce vyjde na procházku z toho důvodu, že chce pryč z ruchu velkoměsta. Otec druhého respondenta bydlel na Vysočině a syn jej často navštěvoval, ale vyloženě nikam nechodili. Nyní je rád ve městě a do přírody již nechodí. Také se zmínil, že to, co dělal v dětství, ho již neláká, a to zejména kvůli silně negativním zážitkům z tohoto období.

„Já mám pocit, že rodiče ze mě z toho ranného dětství spoustu věcí vytěsnili. Já jsem byl i na psychiatrii. A zjistil jsem tam, že mě spousta věcí z dětství vůbec nezajímá a hlavně vůbec nebaví.“ [R14]

3.1.10 Globální změna klimatu

U vegetariánů si pouze jeden respondent myslí, že globální změny klimatu má na svědomí slunce a přírodní pochody. Ostatní se domnívají, že jde o následek konzumního života lidí a vypouštění oxidu uhličitého do ovzduší, například továrnami a auty.

„No myslím si, že je to trošku nafouknutá bublina. Dřív jsem si myslel, že na to má člověk velký vliv, ale teď trošku souhlasím s Klausem, že je mizivý procento toho co způsobuje člověk. Jako nezpochybňuju dopad na životní prostředí, co se týče průmyslu, aut.“ [R5]

„No jsem přesvědčenější, že určitě člověk přispívá výrazně průmyslovou činností a nejen průmyslovou činností na změnách klimatu.“ [R2]

Naopak tři z veganů se domnívají, že člověk nemá takový podíl na globálních změnách klimatu, ale i tak by se měli lidé uskromnit a nedoufat, že lidé na globálním oteplování vliv nemají. Pouze jedna respondentka uvedla, že změny v ovzduší má na svědomí jen člověk, a to průmyslem a dopravou.

„Já mám takový názor, že je takřka úplně jedno, jestli jsou způsobovány člověkem nebo nejsou, ale myslím si, že si nemůžeme dovolit doufat, že nejsou způsobovány člověkem a dělat dál ty věci jak jsme je dělali.“ [R1]

„Určitě průmysl, pak různý vypouštění freonů a nevím čeho všeho do ovzduší, rozšiřování ozonové díry. Určitě doprava, samozřejmě.“ [R13]

Tři vegetariáni si myslí, že za změny klimatu může člověk, opět průmyslem. Jedna respondentka toto tvrzení odmítá a domnívá se, že je to pouze periodický proces, který se za několik tisíc let opakuje. Další respondentka připouští vliv slunce, ale za oteplováním vidí člověka.

„Otázka je, že prej je to cyklus, to nedokážu zhodnotit, ale myslím si, že to jak se člověk chová, že to má dopad na tu přírodu a ta příroda se prostě brání. Teď to třeba nezvládá, tak se ta planeta otepluje, ale ona si to dokáže pořešit.“ [R6]

„Určitej vliv má člověk, svým chováním, to co dělá, ty fabriky, a tak dále a tak dále.“ [R4]

Oba freegani předpokládají, že člověk má na svědomí klimatické změny. Opět za to viní průmysl.

„No přijde mi, že z největší části za to můžou lidi tím, že musí pořád někam jezdit autama nebo takhle, to to docela kurví podle mě. A všelijakejma továrnama.“ [R11]

3.1.11 Ekologie

Ani jeden z vegetariánských respondentů neuvedl, že by ho ochrana životního prostředí nezajímala. Všichni se snaží snížit svojí ekologickou stopu¹². Jen jeden z nich udává, že se o to nesnaží v nějaké větší míře, protože si myslí, že už jeho styl života má za následek nízkou stopu a nikterak o tom nemusí přemýšlet.

„Popravdě se o to nějak nesnažím aktivně, ale když jsem si jí vypočítával, tak mi přišla nízká, tím že jako třídíme odpad a ti, že jsme vegetariáni a že nikam necestuju moc, takže si myslím, že to mám jako docela nízký.“ [R3]

Ostatní se zmiňují o tom, že příliš neplýtvají vodou, třídí odpad, nenakupují zbytečné věci, snaží se autem jezdit jen výjimečně. Jeden respondent, který má již děti, se k tomuto stylu snaží vést i je. Pouze jeden dotazovaný přispívá ekologickým organizacím jako je Greenpeace nebo Duha. Ten také odebírá elektřinu od poskytovatele, který ji čerpá pouze z obnovitelných zdrojů, což se už u ostatních neobjevuje.

“Klasika, recyklace, ne moc konzumní chování, uskromňuju se, nenakupuju tolik potravin, aby se nezkazily, bio potraviny, neberu si tašky v obchodech. I auto se snažím omezovat, ale to teďka moc nemůžu.“ [R8]

„Spíš třeba finančně pomáhám některým organizacím jako je Duha, Greenpeace. Podepisuju petice, když mám tu možnost. Nějak aktivně ne. Že bych třeba šel sázet sazeničky, to zatím ne, ale přemejšlel jsem o tom už mockrát, takže je možný, že časem určitě.“ [R2]

Také vegani se snaží snížit svojí ekologickou stopu, i když ji jako nekonzumenti masa mají nízkou. Mezi prostředky ke snížení se objevovalo třídění odpadků, nepoužívání auta, nelétání letadlem, nevyhazování oblečení, nakupování potravin, které jsou co nejméně balené a z co nejbližší lokality a podobně. Ovšem dva participanti se při výběru potravin na základě obalu nerozhodují. Jedna respondentka zmínila, že tyto prostředky jsou pouze maličkosti, ale na životní prostředí to zajisté dopad má.

„To teda snažím, především veganstvím samotným, jelikož já to co jím neproháním přes zvířata, jak se říká, snažím se jíst potraviny "co nejbliž ke zdroji", to znamená lokální, čerstvý, co nejmíň balený a zpracovaný, autem nejezdím, odpad třídím.“ [R1]

Rovněž vitariáni snižují ekologickou stopu, pouze jeden z nich uvedl, že tím, jak se stravuje, nevytváří mnoho odpadu a dále už se nijak nesnaží. Jeden respondent kompostuje, ostatní třídí odpad a nejezdí autem.

„No přirozeně z toho, že jim zeleninu a ovoce, tak vytvářím míň odpadu, nějaký kelímky, nemusím třídít odpad. Ale nějak zvlášť se tím nezabývám.“ [R7]

Freegani mají za to, že jejich ekologická stopa je nízká díky stylu života. Jeden respondent bydlel dříve v prázdném domě, který spolu s přáteli obsadili, kde měl svoji zahradu a veškerou zeleninu nalezenou v kontejneru, která již nebyla konzumovatelná, kompostoval. Také nepoužívali vodu a elektřinu. Jídlo si ohřívali na ohni. V současnosti podporuje různé demonstrace, ale aktivně se nyní o ochranu životního prostředí nezajímá.

„No tak jako ty naše skupiny jsou propojeny. Podporujeme různé demošky a tydlety. Já osobně jako nic nedělám, protože už mám všechno hotový. Já jsem dělal na Praseti [dům, který obýval se stejně stravujícími se lidmi], kde jsem měl tu svoji zahradu. Jako já si nemyslím, že by člověk, ktorej žere z kontáku by měl tu ekologickou stopu nějak vysokou. Já když jsem bydlel na praseti, tak tam nebyla elektřina ani voda. Tak se zvažovalo jakej druh energie se použije. To bylo to ohniště a dříví.“ [R14]

¹² „Ekologická stopa je plocha tzv. ekologicky produktivní země (zahrnuje pevninu i vodní plochu), kterou člověk (resp. město, stát, lidstvo) ročně potřebují k zajištění všech zdrojů a k likvidaci odpadů“ (Rázgová 2007: 6).

3.1.12 Život v přírodě

Všichni vegetariáni uvedli, že jim jsou domorodé kmeny sympatické tím, jak žijí v těsném kontaktu s přírodou. Pouze jeden z respondentů by tak dokázal žít, i když ne jako vegetarián. Ostatní prohlašují, že by dokázali žít v přírodě pouze pokud by nadešel nějaký převrat, který by je k tomu donutil, protože už jsou sžití s dnešním civilizovaným světem, ale přírodu stále potřebují. Jeden z nich by se také bál novodobých misionářů.

„Hele, já si myslím, že jako bez problémů, i když asi ne jako vegetarián.“ [R3]

„Nebo takhle, neumím si to představit. Ale kdyby přišla nějaká třeba silná skupina lidí, nebo nějaká, nechci říkat revoluce nebo převrat, prostě nějaký výrazný společenský změny, který by tohle umožňovaly, tak bych o tom určitě uvažoval.“ [R2]

Opět všichni vegani obdivují na přírodních národech to, že dokáží žít v symbióze s přírodou, dokáží si všechno vyrobit a mají výborné znalosti. Jedna respondentka také uvedla, že nesouhlasí s vměšováním západní civilizace. Dále, že by dokázala žít v přírodě, ale někde, kam se nedostali turisté. Ostatní tři respondenti jsou příliš závislí na naší civilizaci, ovšem zmiňovali ekonomickou stránku.

„A vůbec nějak nesouhlasím s tím, že se tam do nich chce ta západní kultura srát s těma školama a takovýhle, měli by je nechat žít v pohodě, nebo tady žádný za chvíli nebudou a to už vůbec nikde nebude příroda, oni si jí tam chrání, žijou s ní v symbióze a my bysme chtěli, aby byli stejný.“ [R12]

„No ta jejich schopnost jak dokázali přežít v přírodě, jak si všechno dokázali vyrobit, nahradit. A v současném světě tak žít nejde, pokud bych chtěla normálně pracovat, mít finanční přísun, tak asi ne.“ [R13]

Vitariáni se domnívají, že lidé, kteří žijí v souladu s přírodou, musí být šťastni, proto by jedna respondentka také takto chtěla žít, neboť se v dnešním civilizovaném světě, který příliš lpí na materiálu, necítí šťastná. Dále uváděli to, že přírodní národy žijí v souladu s přírodou a tolik ji nedrancují, využívají jen to, co potřebují. Všichni se shodli, že by takto žít mohli, i když dva z nich jsou spokojeni i v této společnosti. Jeden respondent by ovšem chtěl využít technologii, která ale nebude ničit životní prostředí.

„Já si myslím, že tam jsou šťastný, protože nelpí nějak na těch materiálních věcech. Takhle bych chtěla žít taky, všeho se vzdát a odjet někam pryč.“ [R16]

„Já nevím, bylo by to zajímavý vyzkoušet každopádně možná jo, ale myslím si teda, že je mi pěkně i v týhle společnosti, ale jsou tady věci omezující člověka.“ [R6]

Freegani se nikterak o domorodé kmeny nezajímají. Nezaujímají vůči nim žádný postoj. Jeden by žít v přírodě nechtěl, protože by si musel obstarávat vše sám a druhý, protože jedná raději s lidmi než s přírodou.

„Takhle jako nemám s tím problém, žil jsem takhle na tom Praseti, to bylo pět let. To jsme zjistili, že nemusíš tejdén chodit mezi lidi, můžeš bejt v přírodě jako na vesnici. Ale jsem člověk, kterej chce spíš jednat s lidma, než s přírodou.“ [R14]

3.1.13 Vlastnosti přírody

Vegetariánští respondenti si přírodu představují jako zvláštní stav spojení. Všechno je v ní propojené a každá věc má jakousi svou duši nebo energii a také své pevné místo, které pokud se poruší, nebo zničí-li se jakákoli část, což člověk rozhodně dělá, má to negativní dopad, například ekologickou krizi.

„No věřím v to, že každěj živočich, rostlina a všechno co v přírodě je, že má svoje pevný a důležitý místo a je to všechno jeden velkej organismus, je to provázaný a nic z toho se nesmí jako nějak zákeřně vyrvat z tý přírody nebo zabít. Všechno v tý přírodě souvisí se vším a je to prostě harmonie a člověk jí narušuje.“ [R2]

I vegani se domnívají, že příroda je propojená, jednotlivé ekosystémy jsou v symbióze a nedokáží bez sebe existovat. Pokud se část z přírody zničí, projeví se to jinde, neboť příroda reaguje na lidskou činnost. Jedna respondentka se domnívá, že nás různými přírodními katastrofami příroda trestá za to, jak s ní zacházíme.

„No určitě to je jeden velkej ekosystém, teda skládá se z miliónů ekosystémů, který maj na sobě nákej vliv, jeden bez druhýho nemůžou ani žít. Žijou spolu v jistý symbióze. Jde i o tu různou chemii krajiny a o různou fyziku, o teplo, světlo, všechno dohromady to tvoří ten jeden celek.“ [R12]

Také vitariáni přisuzují přírodě propojenost a jistou energii. Jeden respondent ji například přirovnává k lidskému organismu - jestliže přestane fungovat jeden orgán, jsme nemocní nebo zemřeme. Další participantka se domnívá, že příroda je schopná na lidskou činnost reagovat.

„A líbí se mi taková myšlenka, že to funguje jako organismus, každá ta věc má svůj smysl a nějak to funguje spolu. No a tak jako v našem organismu, když nějaká věc nefunguje, tak se pokazí i to ostatní, to se nedá oddělit jedno od druhýho.“ [R6]

„Ta zem není jako mrtvá placka a celkový to působení člověka na tý zemi a ona je schopná to vnímat a reagovat na to.“ [R15]

Freegani se v této otázce rozcházejí. Jeden nad podstatou přírody nikdy nepřemýšlel, nebyl moc sdílný. Druhý ji vnímá jako shluk energií.

„No tam je to složitý. Z toho biologickýho hlediska přisuzujem rostlině vlastnosti, který nemá už z podstaty věci, ať už jsou to kořeny, který jsou nějakým způsobem spojený s tím prostředím kolem. Rostliny jsou spíš zhmotněním těch přírodních jevů.“ [R14]

3.1.14 Místo člověka v přírodě

Dva dotazovaní vegetariáni uvedli, že člověk do přírody již nepatří, zbylí dva, že se pouze vzdaluje. Pouze jeden z nich si myslí, že situace by měla být taková, že člověk by vůbec na Zemi neměl být, protože je škůdce. Ostatní se shodli, že lidé by si měli přírody více vážit a více se jí obklopotovat.

„Že člověk už do přírody nepatří podle mě. Jako měl by do ní patřit, ale už se tak nechová, prostě je mimo ní.“ [R3]

Vegani opět vidí nynější místo člověka mimo přírodu. Avšak měl by s ní koexistovat, nestavět se do role toho, kdo přírodu ovládá. Dvě respondentky uvedly, že bez člověka by bylo přírodě lépe a že už nelze zastavit vývoj.

„No tak určitě má většina lidí na tu přírodu neblahej vliv a myslim si, že kdyby nebylo člověka, tak se ta krajina tady a všechno má líp. Takže člověk je možná i jedinej činitel, kterej tu přírodu ovlivňuje negativně. A měl by se snažit žít v souladu s krajinou. Samozřejmě dneska už to nejde zastavit nějak ten rozvoj.“ [R9]

Vitariáni si taktéž myslí, že člověk se již odklonil od přírody. Měl by s ní žít v souladu a nikterak jí neubližovat. Jedna participantka se na toto oddělení se od přírody dívá z křesťanského pohledu, neboť se domnívá, že toto oddělení započalo Eviným hříchem.

„No tak je to vrchol nějaký ty evoluční kaskády přemejšlela jsem nedávno, že by mi bylo líp jako zvířeti. Jako člověk by na sobě měl ještě hodně zapracovat, aby žil v souladu. Ted' ty lidi jsou uplně někde jinde. Tim hříchem od Evy to všechno počalo a ted' jsou už někde jinde.“ [R16]

Freegani opět udávají, že člověk by neměl přírodu tolik ničit, hlavně by ji měl pochopit.

„Role člověka je vlídné pochopení přírody a použití.“ [R4]

3.1.15 Shrnutí

Jak z výše uvedeného vyplývá, ve vegetariánství a veganství spočívá hlavní důvod etický, tyto dvě skupiny strávníků jsou si tedy v tomto ohledu podobné. Což je rozdíl od vitariánství. Jak již bylo napsáno v podkapitole 1.1 , vitariánská strava je zdraví velmi prospěšná, tudíž k ní vedou pouze zdravotní důvody. Stejně tak bylo v této podkapitole uvedeno, že freeganství znamená nepodílet se na dnešním kapitalistickém systému, tudíž nemají z tohoto hlediska s předchozími mnoho společného, kromě toho, že předcházelo jedno z předešlých stravování, což u vitariánství nemusí být pravidlem. Také lze říci, že vegetariánství je jakýsi výchozí postoj, ze kterého se dále lidé dostávají k dalším typům stravování.

U typů obhajoby si můžeme všimnout dvou druhů. Buď se tito lidé neobhajují vůbec nebo zmiňují to, že nikterak nestrádají po zdravotní stránce, neboť valná část těchto strávníků je kritizována právě ze zdravotního hlediska. Neobhajují se ti, kteří už na obhajobu rezignovali. *„Postoj ten moc neobhajuju, že jo. Tim si každej projde ze začátku, že se to snaží nějak obhajovat a dělat osvětu, ale z toho jsem se docela vyléčil, takže v současný době neobhajuju“* [R5]. Můžeme si všimnout, že obhajobu mají jednotnou pouze freegani a vitariáni, tedy žádnou a zdravotní. U vegetariánů a veganů se obhajoba liší. Ačkoliv je doba, po kterou se tito lidé stravují vegetariánsky či vegansky, stejná u lidí, kteří se obhajují, i u lidí, kteří se nijak neobhajují, nelze říci, že období stravování má na tento fakt vliv, jak by se dalo soudit z výpovědi respondenta číslo 5. Také si lze povšimnout, že freegani se nesnaží svůj životní styl propagovat dále a nikomu se nesvěřují s tím, jak se stravují. Může to být proto, že vybírání soukromých kontejnerů je v naší republice protizákonné. Mezi obhajobou se objevila také environmentální stránka této stravy, ačkoliv ji dotazovaný neuvedl mezi důvody. Jak jsem se dozvěděla, menší dopad na přírodu berou jako plus, ale nebyl to prvotní záměr. *„To беру jako bonus, jako ekologie mě zajímá, ale ten soucit s těmi zvířaty je pro mě tak silnej důvod, že by mi stačilo v podstatě jen to“* [R8].

U výjimek si lze všimnout, že jediná, kteří výjimku neudělají, jsou vegetariáni. Ostatní strávníci, i když výjimky udělají, mají pro ně nějaké ospravedlnění. Zejména vegani se hájí tím, že by se daná potravina vyhodila, a tak je lepší ji zkonzumovat, což mají podobné freegani, ačkoliv ti zkonzumují i maso. Vitariáni dělají výjimku v zimě, kdy není dostatek zeleniny, z čehož vyplývá, že tento typ stravování, tedy kdy se člověk takto stravuje na 100 %, tedy nedělá výjimky, není vhodný (zejména v našich

podnebních podmínkách) pro celoroční stravování. Freegani pak mají tyto výjimky, protože v kontejnerech nelze obstarat vše potřebné v popelnicích, ačkoliv se shodují, že z velké části lze sehnat to, co potřebují.

Všichni respondenti se setkávají se stejnou kritikou - podle konvenčně se stravujících není tento typ stravování zdravotně prospěšný. Avšak, jak jsem se již v podkapitole 1.1.3 zmínila, zdravotní problémy vegetariány netíží, toto je jen silně zakořeněný předsudek. Nejspíše z toho důvodu, že někteří vegetariáni nedbají na svůj jídelníček, a tak je zdravotní problémy neminou.

Větší část respondentů se zmiňovala pouze o tom, jak se dají odhadnout na základě stravování lidé, kteří mají podobné stravování jako oni. Takže své vlastnosti přisuzují i ostatním podobným strávníkům, ačkoliv to tak nemusí být vždy, neboť se setkali i s lidmi se stejným životním stylem a neměli s nimi společného nic. Také jak lze vidět z podkapitoly 1.1.2 a z výzkumů Medřické (2008) a Kulhavého (2007), pojí tyto strávníky podobné důvody, například při etických důvodech lze očekávat, že tito lidé budou podobně citově založení. Někteří se také zmiňovali o vlastnostech konvenčních strávníků, kteří nepřemýšlí nad okolním světem. Tito lidé jim přisuzují takovéto vlastnosti, neboť se domnívají, že pokud by přemýšleli nad tím, odkud se jejich strava bere, zajisté by byli také vegetariány, tedy o všech si myslí, že jsou stejně citově založení.

Přátele si respondenti dle stravy nevybírají, což mají všichni společné. Ačkoliv se zde objevuje fakt, že převážnou část jejich přátel tvoří stejně smýšlející lidé. Také někteří neskrytě přiznávají, že jim je mezi podobnými lépe, což nespíš vyplývá z předešlého zjištění, že podobným strávníkům přisuzují podobné vlastnosti, a tedy si s nimi budou i lépe rozumět. Ani partnery si nevyhledávají podle typu stravy, ačkoliv jsem se dozvěděla, že s tímto mají dvě respondentky problém - vadí jim vařit partnerovi maso.

U otázky bio produktů se všichni shodují, že je to nejlepší cesta, jak kvůli potravinám nezatěžovat přírodu, avšak výrobky jsou pro ně příliš finančně nákladné. Respondenti ovšem raději koupí bio potravinu, pokud je ve stejné finanční relaci, což dokazuje, že se tito strávníci raději vydají cestou menší zátěže přírody.

Jako jediné přírodní produkty, které moji respondenti vyhledávají, se objevují kosmetika s drogerií a v menší míře oblečení. Všechny skupiny, tedy až na freegany, nakupují přírodní kosmetiku. Ovšem vegetariáni a vegani jsou k tomu vedeni opět etickou stránkou, tedy že se tyto produkty netestují na zvířatech. O menší ekologické

závadnosti se zmiňovali pouze vitariáni, kteří také uváděli, že kosmetické produkty jsou přínosnější pro jejich pokožku.

Lze si povšimnout, že všichni respondenti, kteří navštěvovali přírodu s rodiči, ji navštěvují i nadále. Příroda je pro všechny zdrojem klidu, je ideální pro relaxaci.

V každé skupině strávníků se objevuje někdo, kdo nazírá na problém globálních změn klimatu jinak, kromě freeganů. Obecně lze o mém výběrovém souboru říci, že podobný náhled na tuto problematiku mají vitariáni, vegetariáni a freegani. Tedy z globální změny klimatu viní člověka. Nejčastěji vidí jako velký problém průmysl, ale objevuje se také konzumní styl života a většinová strava, která napomáhá k devastaci životního prostředí.

Ekologickou stopu se všichni strávníci snaží zmírnit, potažmo se domnívají, že již díky jejich stylu života mají tuto stopu malou, rozhodně ne tak vysokou jako konvenční strávníci. Ačkoli někteří zmírnili, že si myslí, že jejich stopa je nízká, dozvěděla jsem se, že i přesto třídí odpad či šetří energiemi, což dělají jaksí automaticky. Pouze jeden respondent je v ekologickém hnutí, ačkoli jen přispívá na jeho činnost a osobně se nikdy nevydal na akci tímto hnutím pořádanou. I když se moji respondenti snaží šetřit životní prostředí, už k této ochraně aktivněji nepřistupují, například nejedou sázet stromky, což se ve výpovědích objevilo, ale nakonec si to tito respondenti rozmysleli. Tedy vztah k přírodě, pokud ho bereme tak, že se snaží přírodu chránit, je sice viditelný, ale ne ve velké míře. Snaží se sice o co nejmenší dopad na přírodu, ale o její rozrůstání (tím mám na mysli třeba právě sázení stromků či jiné) už snahu nemají.

Přírodní národy jsou všeobecně v podvědomí těchto strávníků jako lidé, kteří jsou schopni soužití v harmonickém vztahu s přírodou. Dalo by se říci, že je všichni obdivují, ale přesto by někteří jako oni žít nechtěli. Představovali si tento život jako žití na okraji naší civilizace, ale ne daleko od ní. To dokazuje výrok jedné respondentky, že by poté nemohla pracovat a zajistit se finančně. Nepřistupovala tedy k tomuto stylu života jako k něčemu, kde práci nepotřebuje, kde bude naprosto odříznutá od naší společnosti. Jediný rozdíl u této otázky se objevoval u freeganů, kteří život v přírodě rezolutně odmítli. Ostatní skupiny strávníků se téměř shodují - dokázali by takto žít, avšak jsou spokojeni tak, jak žijí teď. Pouze jediná respondentka uvedla, že není šťastná a v budoucnu se chce odstěhovat na okraj civilizace, avšak bude s lidmi v kontaktu. Vlastně by se dalo i říci, že se její postoj blíží k přírodním národům, neboť díky vměšování západní kultury už nežijí úplně mimo jakoukoli civilizaci, také s tou naší

mají kontakt, ačkoliv já toto nepovažuji za ideální, a tak mne spíše zajímalo, zda by dokázali žít v naprostém odloučení od západního světa a jakékoli civilizace.

Přírodě se přisuzují vlastnosti u prvních tří skupin stejné. Je to tedy dle nich ucelený ekosystém, který se skládá z ekosystémů menších, mají pohled na přírodu čistě racionální, avšak přírodě také přisuzují jakousi kolektivní duši a energii, která prostupuje každou věc v ní, tedy i anorganické části. Příroda podle některých není mrtvá, neživá věc. Žije. Někteří mají antropocentrický pohled a přirovnávají přírodu k lidskému organismu. Freegani se opět odlišují - jeden respondent ji vůbec nijak nevnímá a druhý ji vidí sice jako energii, ale ne energii přírody samotné, ale jako energii, která se k ní dostává ze slunce.

Místo člověka v přírodě vidí naprosto všichni respondenti stejné, neměl by jí tolik ubližovat a ničit. Slovo ubližovat je podle mne důležité v tom smyslu, že se domnívám, že odráží představu, že je toto ničení příroda schopná cítit, neboť ublížení si asociujeme s bolestí. Dále se už člověk podle všech mých respondentů přírodě odcizil. Podle některých jen částečně, podle některých zcela. Také někteří nevidí možnost vrátit se zpět k soužití s přírodou.

3.2 Konvenční strážníci

Tuto referenční skupinu jsem se rozhodla zařadit do svého výzkumu kvůli srovnání pohledu na přírodu, který jsem se snažila pouze nastínit. Ovšem zmíním i pohled těchto strážníků na vegetariány a podobné.

3.2.1 Reakce na jiný typ stravy a kritika

U této otázky se vše propojuje. Dva respondenti nereagují nijak, pokud jim někdo oznámí, že se stravuje vegetariánsky či obdobně a také se nijak tyto strážníky nekritizují.

„Nijak, ne že bych měl nějaký výpady proti němu, to ne. Jsou stejný jako normální člověk.“ [R18]

„Ne, nemám tu potřebu ho kritizovat. Respektuju jeho názor, rozumim tomu.“

[R10]

Jeden respondent si z vegetariánů dělá legraci, neboť jsou jiní, ale nekritizuje je. A obhájuje se pouze tím, že mu maso chutná.

„No tak na začátek padnou asi nějaký vtípky, ale ty lidi jak jsou zaměřený na svoji stravu, tak dobře vařej a to je dobrý.“ [R17]

U jednoho respondenta se vše opět pojí vše dohromady s reakcí a kritikou, tedy, že si myslí, že toto stravování není zdravé. Zároveň již při této odpovědi zmiňuje, že se s jinými strážníky příliš neseťkává, tedy jeho názory na vegetariány nejsou příliš podložené.

„No já si myslím, že nejsou normální. Vždyť člověk maso potřebuje a bez něj akorát strádá. Tak já jim říkám, teda moc se s nima neseťkávám, ale když jo, tak jim řeknu, že je to zdravý, potřebný.“ [R19]

3.2.2 Bio

Jedna respondentka bio nakupuje, dva dotazovaní nikoliv, neboť nevidí důvod, třetí respondent bio produkty také nenakupuje, ale z důvodu, že mu zapáchají. Všichni se shodují, že na tomto způsobu pěstování je jim nejvíce sympatické to, že se nepoužívají žádné pesticidy.

„Mě smrděj a jsou drahý. A je to teda bez chemie. Prospívá to jak lidem tak i Zemi, jde to přírodní cestou, i když je to ošklivý.“ [R18]

„Jo ta myšlenka je rozhodně sympatická, je to fajn, když ty zvířata žijou nějakým způsobem svobodnějš a nepoužívaj se ty chemický látky.“ [R17]

„No nevim, já nemám žádnou potřebu to kupovat.“ [R19]

3.2.3 Přírodní produkty

Pouze jedna respondentka uvedla, že občas nakoupí přírodní kosmetiku a jeden dotazovaný nejraději nakupuje oblečení z přírodních materiálů.

„Občas raději sáhnu po nějaký přírodní kosmetice, je to pořád lepší pro mě, než ty ropný produkty.“ [R10]

„V oblečení, je docela solidní. Je to dobrej materiál pohodlnější a dyl vydrží.“

[R18]

Dva respondenti nevyhledávají přírodní produkty jinde než ve stravě vůbec.

3.2.4 Návštěvy přírody

Dva respondenti uvedli, že s rodiči do přírody chodili. Jeden respondent vyráží do přírody hlavně o prázdninách a druhá dotazovaná se snaží vyjet si alespoň za město, kde bydlí.

„No moc ne už. Snažim se no, třeba jednou tejdne. Jedu MHD na konečnou a chodim do zajmavejch míst.“ [R10]

„Chodím do přírody, hlavně o prázdninách, protože příroda je krásná a je tam klid.“ [R17]

Dva respondenti s rodiči do přírody nechodili, avšak jeden tam chodil často sám. Tento respondent bydlel dříve na vesnici a nyní žije v hlavním městě, a tak do přírody již nechodí. Druhý také přírodu nenavštěvuje.

„Ne. Já jsem chodil sám, neměli moc času. A teď už moc ne. Protože bydlím ve městě. Za poslední dva roky jsem nikde nebyl pořádně.“ [R18]

3.2.5 Globální změna klimatu

Globální změny klimatu vidí tři moji respondenti jako problém a viní za to člověka, který způsobuje změny průmyslem.

„Asi v tom životě, kterej žijem.“ [R10]

„Továrny, fabriky, auta, výlety do vesmíru. Určitě člověk.“ [R18]

Jeden z nich vidí řešení ve změně chování lidí, ačkoliv sám ještě nezačal.

„Je to gigantický problém a musíme nějak změnit chování, ale jsem dost sobec, abych se do toho pouštěl. Můžou za to lidi.“ [R17]

Pouze jeden dotazovaný vidí ve změnách klimatu přirozený cyklus, který se opakuje a člověk na něj nemá žádný vliv.

„No tak se to děje no. Jako nesouhlasím s těma ekologama, tohle by se stalo i kdyby tady ten člověk nebyl, je to cyklus.“ [R19]

3.2.6 Ekologie

Pouze jediný respondent uvedl, že se snaží chovat ekologicky.

„Snažím se šetřit kde co jde, dělám to úsporně, třídím.“ [R10]

Dva respondenti uvedli, že se pouze snaží třídít odpad. Přičemž jeden zmiňuje, že již kvůli své profesi napomáhá ničení přírody a dále se nijak nesnaží se omezovat ve svém stylu života. Poslední respondent nad svou ekologickou stopou nepřemýšlí. Žije tak, jak je to výhodné pro něj a nechce se omezovat na úkor přírody.

„Jako snažím se třeba třídít, ale nejsem v tom zas tak moc vytrvalej.“ [R17]

„Třeba jezdím dost autem. Navíc ta loď má docela velkej dopad, to mě nijak netrápí, hlavně že mám dost peněz.“ [R18]

3.2.7 Život v přírodě

Pouze dva respondenti mají určité sympatie k přírodním národům, ale mimo naši civilizaci by nechtěl žít nikdo z nich. Vyhovuje jim situace taková jaká je.

„Ráda se od nich nechám poučit, nasbírám zkušenosti, sympatický je mi především přístup souznění s přírodou... ale žít bych tam už asi nemohla. Myslím si, že pokud se člověk narodí do západní civilizace nikdy se zcela neasimuluje s velmi odlišnou kulturou.“ [R10]

„Asi jo, ale nevím, jestli bych to dokázal a asi na to nemám dost odvahy a bylo by to pro mě nepohodlný, nemám tu odvalu.“ [R17]

„No chtěl, chtěl bych mít nákou chatrč.“ [R18]

„Nechtěl. Proč taky.“ [R19]

3.2.8 Fungování přírody

Všichni respondenti uvedli, že nad podstatou přírody nikdy zvláště nepřemýšleli. Pouze dva zmínili, že si přírodu představují jako souhrn energií či propojený systém.

„Já v tom nic nehledám, já jsem nad tím nikdy nepřemýšlel.“ [R18]

„No jak jsou tam ty systémy propojený, tak to funguje jako celistvej organismus.“ [R18]

„Já bych to asi spíš nazvala nějakou energií, něco tam prostě je, nad tím jsem nikdy nepřemýšlela. Je to živá věc, tak tam ta energie je.“ [R10]

3.2.9 Místo člověka v přírodě

Všichni moji respondenti vidí již člověka mimo přírodu, leč by s ní měl nějakým způsobem souznít, což ovšem uvedli pouze tři dotazovaní. Ten zbývající vidí tento stav jako ideální.

„Člověk stojí v přírodě, ale myslí si, že stojí nad přírodou.“ [R17]

„No vidím ho, že se dostal jako na nějakou post, kde být neměl, že se odcizil přírodě a vytvořil si svoji vlastní hierarchii, kde on je ten nejvyšší, všemocnej, kterej nad ní vládne. Dřív ovládala příroda člověka a teď on ovládá on jí. A prostě by tam mělo být souznění.“ [R10]

3.3 Shrnutí

V tomto shrnutí bych se ráda zaměřila pouze na to, jaké rozdíly se vyskytují mezi mými respondenty z hlediska konvenčního a minoritního stravování, jak jsem již

uvedla v metodologické části a v projektu. Ráda bych také upozornila, že se nesnažím nikterak generalizovat, pouze srovnávám názor na přírodu z pohledu respondentů.

V pohledu na globální změny klimatu se mezi typickými a netypickými strážníky neobjevuje příliš velký rozdíl. Vyskytují se tací, kteří za globálním oteplováním vidí člověka, a také tací, kteří tyto změny přisuzují přírodním cyklům.

V ekologii jsou tyto rozdíly mezi skupinami strážníků více viditelné. Všichni minoritní strážníci se snaží chovat k přírodě ohleduplně, kdežto u konvenčních se ekologické cítění objevuje pouze v jednom případě, přičemž i tito respondenti vidí v za globálními změnami klimatu člověka a vnímají to jako problém, ale s řešením u sebe začít nechtějí, kdežto vegetariáni ano.

U konvenčně se stravujících se nevyskytuje dotazovaný, který by si dokázal představit žít mimo civilizaci, což se sice také u vegetariánů objevovalo, ale vyskytují se i tací, kteří by bez problémů odešli žít do přírody.

Pohled na přírodu, jak jsem již zmínila, mají vegetariáni všichni stejný. U konvenčních strážníků se pohledy mírně liší. Polovina z nich má pohled na přírodu stejný jako vegetariáni, což vyplynulo až po několika otázkách - prvotně uváděli, že nad fungováním přírody nikdy nepřemýšleli. A druhá polovina nad tímto tématem také nikdy nepřemýšlela a nebyla ochotná se nad tím zamyslet ani v průběhu rozhovoru.

Všechny typy strážníků vidí místo člověka v přírodě stejně, měl by žít v harmonii a symbióze s přírodou a ne se tolik vyhraňovat. Tedy až na jednoho dotazovaného, který je v silné opozici k vegetariánům a všemu co souvisí s přírodou. Podle jeho reakcí na vegetariány a dle výpovědí vegetariánů, s kterými kritikami se setkávají, můžeme pouze spekulovat, že tento člověk většinu zastupuje.

Závěr

Výsledky mé práce nelze generalizovat na všechny vegetariány, neboť je respondentů velmi málo. Přesto jsem se pokusila nastínit jakýsi obraz o těchto minoritních strážnících. Pohled na jednotlivé aspekty, které jsem se v práci snažila zjistit, může být u ostatních vegetariánů jiný, ale i kdyby se názory mých respondentů vyskytovaly v menšině, je to alespoň určitý vhled do problematiky této minority.

Všechny typy minoritních strážníků si lze podle uvedených výpovědí představit jako tolerantní, neboť v běžném životě se setkávají s většinovou společností a nikterak jim nevadí. Nikdo z nich také nikomu nenutí svůj pohled na svět, obhajují se pouze pokud s tímto tématem přijde někdo jiný. V běžném životě se nepotýkají s překážkami ze strany konvenčních strážníků, pouze s občasnou kritikou.

Jak již název mé práce napovídá, hlavním tématem je vnímání přírody. Ve svém výzkumu jsem se dozvěděla, že příroda je pro všechny druhy vegetariánů celistvý ekosystém, který se skládá z ekosystémů menších, vše je propojené a na sobě navzájem závislé. Ačkoli je tento přístup příliš racionální, přisuzují přírodě také jakousi kolektivní duši. Všichni moji minoritní respondenti jsou také ekologicky založeni a snaží se snížit svůj dopad na přírodu. Přírodu navštěvují, někteří více, někteří méně, zejména kvůli odpočinku. Lze tedy shrnout, že tito strážníci mají k přírodě kladný vztah a také ji vnímají jako něco sobě rovného.

Ve svém šetření jsem se setkala s jediným problémem u respondentů freeganů. Pominu-li jejich malé zastoupení v této práci, problémem byl, že na spoustu mých otázek nebyli schopni odpovědět, avšak stejné otázky byly důležité pro srovnání. Největší nevýhodu této práce vidím v malém počtu informátorů z jednotlivých typů stravování. Další újmou je to, že se mi nepovedl s respondenty strávit nějaký čas, kde se mohli vyskytnout další a další souvislosti a mohl to být také způsob jak poznat, zda mi respondenti říkají naprostou pravdu.

Vzhledem k tomu, že minoritní strážníci, kterým jsem se ve své práci věnovala, nejsou všichni stejní, mohly by se závěry mého výzkumu s odlišnými zástupci minoritních strážníků samozřejmě lišit. Přesto jsem přesvědčená, že některé hlavní body by zůstaly v podobném duchu.

Použitá literatura

ADA. Position of The American Dietetic Association and Dietitians of Canada: Vegetarian Diets. *Journal of the American Dietetic Association*, 2003, vol. 103, issue 6, s. 748 – 765. ISSN 0002-8223.

BEARDSWORTH, A.; KEIL, T. *Sociology on the menu : an invitation to the study of food and society*. New York: Routledge, 1997. 288 s. ISBN 0-415-11424-1.

Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Praha : Zvon, 1991. ISBN 80-7113-009-5.

COLASOVÁ, S. *Cesta do zdravé budoucnosti*. In KAPLAN, H. F. *Proč nejím maso*. Bratislava : Eko - konzult, 2004. s. 58-61. ISBN 80-8079-005-1.

ČECHOVÁ, M. *Vegetariánství - Kvantitativní výzkum hodnocení výroků z oblasti vegetariánství* [online]. 2003 [cit. 2010-05-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.vegetarian.cz/ostatni/stenmark%20o%20veget.html>>.

ČERMÁKOVÁ, M. *Jak levné je jíst maso?* Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra environmentálních studií, 2008. 39 s. Vedoucí bakalářské práce Ing. Zbyněk Ulčák, Ph.D.

DVOŘÁKOVÁ-JANŮ, V. *Lidé a jídlo*. Praha: ISV nakladatelství, 1999. 182 s. ISBN 80-85866-41-2.

FARB, P.; ARMELAGOS G. *Consuming passions : the anthropology of eating*. Boston: Houghton Mifflin, 1980. 279 s. ISBN 0395294487.

FIDDES, N.: *Meat, a natural symbol*. London: Routledge, 1991. 261 s. ISBN 0-415-08929-8

FLEMMINGOVÁ, B. *Následky požívání masa, alkoholu, tabáku z hlediska esoteriky*. In KAPLAN, H. F. *Proč nejím maso*. Bratislava : Eko - konzult, 2004. s. 118-126. ISBN 80-8079-005-1.

FRAŇKOVÁ, S.; DVOŘÁKOVÁ-JANŮ, V. *Psychologie výživy a sociální aspekty jídla*. Praha: Karolinum, 2003. 256 s. ISBN 80-246-0548-1

HARRIS, M; ROSS, E. B. *Food and Evolution: Toward a Theory of Human Food Habits*. Philadelphia: Temple University Press, 1989. 640 s. ISBN: 0-87722-668-7.

HARTINGER, W. *Historické, eticko-náboženské a spirituální důvody pro vegetariánský způsob života*. In KAPLAN, H. F. *Proč nejím maso*. Bratislava : Eko - konzult, 2004. s. 75-86. ISBN 80-8079-005-1.

HARTINGER, W. *Vegetariánství z lékařského hlediska*. Praha : Earth Save, 2006. 21 s. ISBN 80-903085-4-6

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. 408s. ISBN 978-80-7367-485-4

JÁNSKÁ, L. Do popelnic pro večeri - reportáž z české komunity freeganů. *Instinkt* [online]. 29.01.2009, 4, [cit. 2010-05-10]. Dostupný z WWW: <http://instinkt.tyden.cz/rubriky/archiv/2009-04/do-popelnic-pro-veceri-reportaz-z-ceske-komunity-freeganu_23226.html>.

KAPLAN, H. F. *Proč nejím maso*. Bratislava : Eko - konzult, 2004. 136 s. ISBN 80-8079-005-1.

KENTON, L.; KENTON, S. *Syrová strava*. Praha : Pragma, 2007. 339 s. ISBN 80-7349-031-5.

KOHÁK, E.: *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 1 vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 204 s. ISBN 80-8585-086-9

KUBY, C. *Na cestě do sousední dimenze*. Praha: Eminent, 2005. 283 s. ISBN 80-7281-197-5.

KULHAVÝ, J. *Vegetariánské hnutí v České republice a v Církvi adventistů sedmého dne*. Závěrečná práce. Teologický seminář Církve adventistů sedmého dne, 2007. 86 s. Vedoucí práce: Roman Mach.

McINTOSH, A.; KUBENA, K.S. *Food and ageing*. In GERMOV, J.; WILLIAMS, L. *A sociology of food & nutrition : the social appetite*. Melbourne: Oxford university press, 1999. s. 307-326. ISBN 978-0-19-551625-8.

MEDŘICKÁ, J. *Psychologické a sociální aspekty vegetariánství*, Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra psychologie, 2010. 182s. Vedoucí diplomové práce práce: PhDr. Tamara Hrachovinová, CSc.

Nová studie - konzumace červeného masa vede k rakovině! [online]. 2005 [cit. 2010-05-20]. Vegspol.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.vegspol.cz/view.php?cisloclanku=2005110006>>.

OPITZ, Ch. *Výživa pro člověka a Zemi*. Praha: Aviko Invest, 2002. 168 s. ISBN 80-903085-0-3

PAMPLONA ROGER, J. D. *Vychutnej život*. 2. vyd., Praha: Advent-Orion, 1999. 215 s. ISBN 80-7172-144-1

PITTER, P. *Ježíš a vegetarismus*. In BEZDĚK, C.; PITTER, P.: *Vegetarism - pro a proti ; Náš poměr k přírodě s hlediska náboženského a sociálního : Ježíš a vegetarismus*. Praha: Hnutí pro křesťanský komunismus v Československu, 1928. s.51-56.

RÁZGOVÁ, E. *Ekologická stopa. Unese země vaše kroky?* Praha: Ústav pro ekopolitiku, 2007. 32 s. ISBN: 978-80-87099-02-5

SCHRÖTTER, J. *Kiriliánova fotografie*. *REGENERACE* [online]. 2008, 11, [cit. 2010-05-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.regenerace.cz/online/kirlianova-fotografie>>.

SINGER, P. *Osvobození zvířat*. 1. vyd. Praha: Práh, 2001. 259 s. ISBN 80-7252-042-3

SPENCER, C. *The Heretic Feast: A History of Vegetarianism*. Hannover: University Press of New England, 1995. 416 s. ISBN 0874517605.

STANFORD, C. B.; BUNN, H. T. *Meat-Eating & Human Evolution*. Melbourne: Oxford University Press 2001. 384s. ISBN: 0-19-513139-8.

STOCKAR, Richard. *Kdo je to Freegan?* [online]. 11.3.2009 [cit. 2010-05-10]. Dostupné z WWW: <<http://freegan147.blogspot.com/2009/03/kdo-je-to-freegan.html>>.

ŠŤASTNÝ, *Vegetariánská výročí v roce 2004*. [online]. 6. 9. 2005 [cit. 2010-05-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.vegspol.cz/view.php?cisloclanku=2005090004>>

Tasaday [online]. 2008 [cit. 2010-05-20]. Encyklopedia.com. Dostupné z WWW: <<http://www.encyklopedia.com/topic/Tasaday.aspx>>.

TWIGG, J. *Vegetarianism and the Meanings in Meat*. In MURCOTT, A. *The Sociology of Food and Eating: Essays on the Sociological Significance of Food*. UK: Grower, 1983. s. 18 – 30. ISBN 0566005808.

WICKS, D. *Humans, food, and other animals : the vegetarian option*. In GERMOV, J.;

WILLIAMS, L. *A sociology of food & nutrition : the social appetite*. Melbourne: Oxford university press, 1999. s. 263-288. ISBN 978-0-19-551625-8.

YNTEMOVÁ, S.; BEARDOVÁ, Ch. *Vegetariánství a děti*. Brno: Mercurius nakladatelství, 2004. 282 s. ISBN 80-86536-04-3.

ZACHAR, Dušan. *Výživa člověka I. Všeobecná část*. Zvolen : TU Zvolen,, 2006. 266 s. ISBN 80-228-1580-2.

ZÁRUBA, M. *Proč nejíst maso*. Praha: Avatar, 1996. 105 s. ISBN 80-85862-08-5.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Příloha č.1: Fyziologické porovnání rostlinožravců, všežravců a masožravců (tabulka)

Příloha č. 2: Údaje o respondentech (tabulka)

Přílohy

Příloha č.1: Fyziologické porovnání rostloožravců, všežravců a masožravců (tabulka)

FYZIOLOGICKÉ POROVNÁNÍ ROSTLOOŽRAVCŮ, VŠEŽRAVCŮ- A MASOŽRAVCŮ		
	ČLOVĚK PLODOŽRAVEC	VŠEŽRAVEC MASOŽRAVEC
zuby	krátké stoličky a řezáky	dlouhé trháky, žádné řezáky ani stoličky
čelist	pohyblivá do stran	pohyblivá jen vertikálně
sliny	alkalické, obsahují ptyalin pro trávení škrobu	kyselé, žádný ptyalin
žaludek	podlouhlý a prohnutý	kulatý vak
žaludeční kyseliny	málo kyseliny solné a pepsinu	10-20x více kdyseliny a pepsinu
střeva	12x delší než délka trupu, mnoho klků a velký povrch	3x delší než trup, žádné klky a malý povrch
játra	neprodukují urikázu	produkují urikázu k odbourávání kyseliny močové
vitamín C	žádný vlastní vitamín C	produkuje vlastní tělesný vitamín C
ruce	prsty k trhání ovoce	drápy k trhání a usmrcování
pot	ochlazování potem kožními póry	žádné kožní póry, ochlazování prostřednictvím jazyka

(Opitz 2002: 69)

Příloha č. 2: Údaje o respondentech (tabulka)

Číslo	Pohlaví	Věk	Trvalé bydliště	Vzdělání	Zaměstnání/ studium VŠ	Typ stravování
R1	Žena	22	Náchod	SŠ - gymnázium	Sociologie	Veganský
R2	Muž	29	Česká Lípa	SŠ – průmyslová	Podnikatel	Vegetariánský
R3	Muž	22	Praha	SŠ – průmyslová	Administrativa	Vegetariánský
R4	Muž	24	Důbravica	Magisterské- elektrotech.	Vede semináře o syrové stravě	Vitariánský
R5	Muž	36	Beroun	SŠ - průmyslová	IT technik	Vegetariánský
R6	Muž	28	Třebíč	Bakalářské- výživa člověka	Podnikatel	Vitariánský
R7	Muž	21	Hrnčiarске Zalužany	SŠ - gymnázium	Informatika	Vitariánský
R8	Žena	23	Praha	SŠ -	Psychologie	Vegetariánský

Bakalářská práce

				gymnázium		
R9	Muž	21	Kladno	SŠ - gymnázium	Sociologie	Veganský
R10	Žena	27	Česká Lípa	Magisterský- filozofie	Podnikatelka	Konvenční
R11	Muž	22	Praha	SŠ - průmyslová	Tiskárna	Freeganství
R12	Žena	22	Plzeň	SŠ - gymnázium	Sociální práce	Veganský
R13	Žena	26	Teplice	SOSŠ - ekologie	Administrativa	Veganský
R14	Muž	51	Praha	SŠ - průmyslová	Nezaměstnaný	Freeganství
R15	Žena	25	Praha	SŠ - gymnázium	Operátorka	Vitariánství
R16	Žena	35	Vysočina	SŠ - zdravotní	Pojišťovnictví	Vitariánství
R17	Muž	22	Praha	SŠ - gymnázium	Sociální pedagogika	Konvenční
R18	Muž	23	Praha	SOSŠ - dopravní	Kormidelník	Konvenční
R19	Muž	32	Praha	SŠ - obchodní	Účetnictví	Konvenční